OŠ Ljudski vrt
Ptuj

JEZIKOVNI VRTILJAK

INTERNO GRADIVO

Sonja Dežman

PREDGOVOR

Uho zadane govor, pomen spoznava um,
a spretna roka piše brž znak za zvočni šum.
List kaže znak očesu, uho koj sliši glas
in kratke znake duhu prinese v hipu čas.
Pomen teh znakov višji doznava razuma sluh,
a zvok besed in smisel prav jasno gleda duh.

Nota bene. Besede so žive. Kot zven ali zapis odzvanjajo v nas in okoli nas, nam vzbujajo spomine in omogočajo sporazumevanje. Da bi bila naša sporočila okolju jasna, domača in smiselna, moramo jezik, ki ga uporabljamo, imeti radi in poznati tudi njegova pravila.

Svoje jezikovno znanje moramo kot učitelji obnavljati. Na svetu in v življenju vseh nas je malo stvari, ki bi prihajale same od sebe. Večine se je treba učiti. In ko nekaj znamo, nikar ne mislimo, da bomo to znanje za zmeraj obdržali v glavi; če ga ne obnavljamo, se prav lahko spet pozabi, delno ali v celoti. Te resnice se marsikdo celo zaveda, kadar gre za kakšno drugo znanje, le glede jezika se mu zdi, da ga pač ‘zna’, saj ga vsak dan govori in tudi piše. Resnica pa je drugačna.

(Dežman, 1999, 1)

KAZALO

1 KRATEK SPREHOD PO TOPORIŠIČEVI SLOVNICI 2001 5

1.1 OBLIKOSLOVJE 5
1.2 PREGIBNOST (MUTATIVNOST) 5
1.3 KATEGORIJE SKLONLJIVEGA 6
1.3.1 Spol 6
1.3.2 Sklon 6
1.3.3 Število 7
1.3.4 Številskost 8
1.3.5 Oseba 8
1.3.6 Druge kategorije 8
1.4 SAMOSTALNIŠKE BESEDE 8
1.4.1 Vrste samostalniških besed 8
1.4.2 Posebnosti 9
1.4.3 Večbesedna poimenovanja 10
1.4.4 Zaimki 10
1.5 PRIDEVNIŠKE BESEDE 10
1.5.1 Delitev (skladenjska) 10
1.5.2 Delitev (pomenska) 11
1.5.3 Razlika med samostalniško in pridevniško besedo 11
1.5.4 Stopnjevanje 11
1.5.5 Raba določne oblike 12
1.6 ŠTEVNIKI 12
1.7 PRIDEVNIŠKI ZAIMKI 13
1.8 GLAGOL 14
1.8.1 Osebne glagolske oblike 14
1.8.2 Časi 14
1.8.3 Nakloni 14
1.8.4 Načini 14
1.8.5 Neosebne glagolske oblike 14
1.8.6 Glagolske kategorije 14
1.9 PRISLOV 15
1.9.1 Delitev 15
1.9.2 Vrste 16
1.9.3 Prislovni izrazi 16
1.10 POVEDKOVNIK 17
1.11 PREDLOG 17
1.12 VEZNIŠKA BESEDA 18
1.13 ČLENEK 18
1.14 MEDMET 19

2 SKLADENJSKA NAKLONSKOST POVEDI 20

2.1 VRSTE 20
3 PRAVOPISNOJEZIKOVNI VRTILJAK 22
3.1 KRATICE 22
3.2 VELIKA IN MALA ZAČETNICA 23
3.3 SKLANJANJE MOŠKIH IMEN IN IZPELJANKE IZ NJIH 24
3.4 LOČILA 26
3.4.1 Pika 26
3.4.2 Kdaj pike ne pišemo? 26
3.4.3 Tri pike (ali tropičje) 26
3.4.4 Raba dvopičja 27
3.4.5 Raba pomišljaja 27
3.4.6 Oklepaj 28
3.4.7 Vejica 28
4 PRAVOPISNE IN OBLIKOSLOVNE JEZIKOVNE ZANKE 29
5 TUJKE 42
5.1 PRAVOPISNE ZANKE 43
6 CVETKE IZ TOPORIŠIČEVEGA SLOVENSKOPRAVOPISNEGA DOLA 2001 51
6.1 MALO ZA ŠALO, MALO ZARES 51
6.2 PREBIVALCI/PREBIVALKE PO KRAJIH, KJER ŽIVIJO 52
6.3 POIMENOVANJE ŽENSK S PRIIMKI 53
6.4 LEKTORIRANJE: VAJE 54
7 UPORABLJENA LITERATURA 55

1 KRATEK SPREHOD PO TOPORIŠIČEVI SLOVNICI 2001

1.1 Oblikoslovje

Kaj je oblikoslovje?

Oblikoslovje je tisti del slovnice, ki slovarskim enotam (zlasti besedam) določa vrstne, oblikovne in funkcijske značilnosti. Obsega torej nauk o besednih vrstah, o oblikah posameznih besednih vrst in o njihovem naglasu ter o vlogi, ki jo posamezne besedne vrste in njihove oblike imajo v besedni zvezi in v stavku.

Kaj so besedne vrste?

Besedne vrste so množica besed z enakimi skladenjskimi in drugimi lastnostmi. V slovenskem jeziku jih je devet:

- **samostalniška beseda** (samostalnik z glagolnikom vred: hiša, otrok, tla, skrb, dejanje; posamostaljena pridevniška beseda: dežurna, Koseski, ta, kateri, oba; samostalniški zaimek: jaz, ti, on, kdo, kdor, nekdo),
- **pridevniška beseda** (pridevnik z neopisnim deležnikom vred: lep -a -o, pojoč -a -e, usahel -hla -o, vstopivši -a -e; številnik: en -a -o, dva -e -e, petero -a -o, dosti; pridevniški zaimek: tak -a -o, moj -a -e, neki -a -o, koliko),
- **glagol** (osebne oblike: dela-m -te, delaj -te, delal bi), opisna deležnika na -l in -n/-t: delal/delan/ubit -a -o, -a -i -i, -i -e -a), nepregibne oblike (delaje/delajoč, delati, delat),
- **prislov** (doma, včeraj, hoté, lepo, zelo; kje, tedaj, zakaj, tako, toliko),
- **povedkovnik** (všeč, treba, tiho),
- **predlog** (do, za, zaradi, glede na, konec),
- **veznik** (in, toda, da, če, ko, potem),
- **členek** (samo, celo, tudi, pač, menda),
- **medmet** (ah, ej, uh, kuku, na svidenje, iha).

Kako pravilno krajšamo? Sam., zaim., prid. besede (bes.), prid., prid. zaim., števn., glag., os. obl., opis. del., preg./nepreg. bes. vrste, prisl., predl., vez., člen., med., povdk. Tudi: SB (sam. besede), PB (prid. besede), BV (besedne vrste).

1.2 Pregibnost (mutativnost)

Besedne vrste se delijo na pregibne in nepregibne:

- Pregibne so sam. in prid. besede, glagol in deloma povedkovnik, veznik, členek in medmet; ostale so nepregibne.
- Sam. in prid. besede se sklanjajo in pregibajo v številu, prid. besede se pregibajo tudi v spolu, nekatere oz. tiste, ki označujejo lastnost, pa se tudi stopnjujejo.
- Glagolske osebne oblike se spregajo (delam, delaš, dela) in pregibajo v številu (delam, delava, delamo), časih (delam, delal sem/bom/sem bil), naklonu (delam, delaj, delal bi, delal bi bil) in načinu (tiskam, se tiska); zložene oblike se pregibajo tudi v spolu (delal sem, delala sem, delalo je).
- Opisni deležnik se pregiba v spolu (delal, delala, delalo) in številu (delal, delala, delali).
- Nekateri prislovi (tisti, ki označujejo lastnost) imajo oblike za stopnje iz ustreznih pridevniških: lepo, lepše, najlepše; zelo, bolj, najbolj).

NE POZABI! Sklanjanje in spreganje in pregibanje prid. besed in opisnih deležnikov v številu je spreminjanje oblik besed (oblikospreminjevalni pojav).[1]

[1] Ob tem so pomembni še naglasni vzorci (npr. jakostni in tonemski).

Stopnjevanje prid. besed, tvorjenje spolskih in določnih oblik ter tvorba glag. oblik pa je oblikotvorni pojav.[2]
Primer: a) lip -a -e -i -o -i -o; dela -m -š -ø [3] -am; lep -ega -emu; dela -a -i; b) ljubezniv -ejši naj- -ejši; del -an -aj -ajoč; -ati -at -al -an.

1.3 Kategorije sklonljivega

1.3.1 Spol

Slovenščina pozna tri spole: moškega (m/m. sp.), ženskega (ž/ž. sp.) in srednjega (s/s. sp.). Moški spol je slovnično nezaznamovan naproti ženskemu.[4] Spoli se izražajo s končnicami (lép-a-o), pri samostalnikih pa s priponskim obrazilom (delav-ec, delav-k-a) ali s končnico -ø (Tam-ø, Malči-ø).
Slovenščina pozna še dva podspola: živost in človeškost.

– Podspol živost je omejen na samostalniške besede moškega spola, kaže pa se v enakosti edninskega tožilnika z rodilnikom (videti psa, ujeti tatú : hrast/vodo).

Pri osebnih zaimkih velja kategorija živosti tudi za neednino (videti nas, vas, jih – ju).
Samostalniki moškega spola s kategorijo živosti pomenijo človeka ali žival (bitje). Podspol živosti poznajo še z bitji enakoglasna poimenovanja vin (piti vipavca), vozil (voziti forda, peljati se z mariborčanom), društev (premagati Real/Dravo/Olimpijo/Maribor), planetov (srečati Marsa/Mars), bolezni (imeti raka). Podobno tudi: A je vprašal B-ja.

– Podspol človeškosti je slovnična kategorija, ki jo zaznamuje zaimenska vrsta kdó (nekdó, nihčé, marsikdó, vsákdo …) nasproti káj (kaj, nékaj, nič …). Poleg na človeka (tako moškega kot žensko) se nanaša še na vse, kar govori in sebe imenuje jaz (npr. Kdo je prišel? – človek, Ana, učiteljica, on, nekdo, čarovnica itd.; Kaj leži tam? – glava, voda, Ptuj, pes, oblak).

1.3.2 Sklon

Je pregibna oblika samostalniške ali pridevniške besede, pa tudi opisnih deležnikov. Sklonov ima slovenščina šest (izjemoma je v stilni rabi še sedmi). To so: imenovalnik (im./I), rodilnik (rod./R), dajalnik (daj./D), tožilnik (tož./T), mestnik (mest./M), orodnik (or./O) in izjemni sklon zvalnik (zval./Z).

V sklanjatvenih vzorcih sklone pišemo ali od leve proti desni ali od zgoraj navzdol:

	I	R	D	T	M	O
Ed.	líp -a	-e	-i	-o	-i	-o
Dv.	-i	-ø	-ama	-i	-ah	-ama
Mn.	-e	-ø	-am	-e	-ah	-ami

Sklon	Ed.	Dv.	Mn.
I	líp -a	-i	-e
R	-e	-ø	-ø
D	-i	-ama	-am
T	-o	-i	-e
M	-i	-ah	-ah
O	-o	-ama	-ami

[2] Ob tem so pomembni še nepremični, premični končniški naglasni tip.
[3] Oznaka za ničto končnico.
[4] Od tod: Miha in Ana sta šla …

Imenovalnik rabimo za osebek (Čudni *časi* so prišli), povedkovo določilo (Čas *je odhajanje*), prisamostalniški ujemalni prilastek (ptica *pevka*, *temen* oblak), imenovalni prilastek (hotel *Mitra* – Stanuje v hotelu Mitra.[5]), povedkov prilastek (Sava teče *motna*.), zvalnik (Pridi k tabli, *Andrej*![6]), izpostavljeni osebek (*Miha*, ta pa zna.), jedro neglagolskeg enodelnega stavka (*Mir*! *Kakšna lepota*!), medmet (*Bog nebeški*).

Rodilnik v stavku izraža predmet: Kdo se boji *Virginije Woolf*? Soseda jo uči *angleščine*. Ne kopljite *jame*.[7]
Toda v priredni zvezi z dvodelnim veznikom *ne le* (*samo*) – *ampak* (*temveč*, *marveč*) pravilo dopušča rabo tožilniškega predmeta: Tone ni prodal le *hiše* (*hišo*), ampak tudi posteljo.
Nič mu ne bom povedal. Da ti ni *kaj* dal?![8]
V primeru *narezati kruha in slanine* govorimo o delnem rodilniku; podobno je tudi z namenilniškim rodilnikom (šla je *pšenice* žet, odpeljal se je *drv* sekat).[9]
Paziti moramo tudi pri drugem osebku pri zanikanem pomožniku *biti* ob glagolu zmanjkovati itd. (*Očeta* ni doma. *Vode* zmanjkuje.),[10] pri prislovnem določilu časa in načina (vrniti se *avgusta*, umrl je nagle *smrti*).[11]

Dajalnik je lahko v vlogi nosilca stanja:[12] Kaj *ptici* je, da … Sanjalo se *mi* je, da …, v vlogi označevalca pripadnosti:[13] So črni lasje *mi* in črne oči. Z dajalnikom izražamo tudi čustva: Da si *mi* zdrav.[14]

S tožilnikom izražamo prvi predmet (Poklical si *me* k sebi.), drugi predmet (Fanta učim *matematiko.*), prislovno določilo časa, mere (*Tri dni in pol* ne gremo še domov.).[15] V primeru Kaj *ga* lomiš? dobimo nov glagolski pomen s čustvenim odtenkom.[16]

Mestnik se rabi samo predložno.
Enako orodnik.

1.3.3 Število
Slovenščina pozna tri števila: ednino (ed.), dvojino (dv.) in množino (mn.). To je s končnicami izrazljiva količina za vrednosti ena, dve in tri (en, dva, tri) ali več pri samostalnikih in nekaterih povedkovniških besedah, na drug način pa tudi pri osebnih glagolskih oblikah. Najbolj pogosto število izražamo s končnicami, redko pa hkrati s priponami ali celo z različnimi osnovami:

- stol, miz**a**, okn**o;** stol**a,** miz**i,** okn**i;** stol**i**, miz**e**, okn**a;** star, star**a**, star**o**; star**a**, star**i**, star**i**; star**i**, star**e**, star**a;**
- sin; sin**ova**; sin**ovi;**
- človek; človek**a**, **ljudje;** jaz; **midva**, **mi.**

[5] Tak imenovalnik se ne ujema s svojo odnosnico, ker ga razumemo kot hotel z imenom Mitra.
[6] Imenujemo ga odgovorni imenovalnik.
[7] To je t. i. nikalni rodilnik.
[8] Takšna raba je pogovorna!
[9] Takšna raba danes zveni starinsko in celo narečno, zato namenilniški rodilnik nadomeščamo s tožilnikom.
[10] Napačno: Ničesar ni res.
[11] Napačno: niti štirih minut me nisi hotel počakati. Prav: Niti štiri minute, ker gre za prislovno določilo količine.
[12] To je t. i. dajalnik logičnega osebka.
[13] To je t. i. svojilni dajalnik.
[14] To je t. i. čustveni dajalnik.
[15] To je t. i. prislovni tožilnik.
[16] To je leksikalni čustveni tožilnik oz. t. i. zaimenska popona.

1.3.4 Številskost
To je zmožnost besede za pregibanja bodisi v vseh treh ali le v enem izmed treh števil. Večina pregibnih besed je troštevilska. Pri samostalniških besedah so enoštevilska t. i. samomnožinska[17] imena (možgani, vile, vrata). Samostalniški zaimki tipa kdo – kaj in posamostaljeni zaimek *eden, ena, eno* so samoedninski.[18]
Samodvojinska sta posamostaljeni zaimek *oba -e -e*, posamostaljeni celostni količinski zaimek vsi -č -ø pa je samomnožinski. Številsko omejena so tudi množinska snovna imena (ribe, češnje).
Pri pridevniških besedah so samoenoštevilski glavni, ločilni in nedoločno količinski števniki (en ena -o, dvá -é -é, tríje trí -í (in vsi nadaljnji), tudi oba -é -é in vse -č -ø, ločilni tipa dvoje oz. troje, četvero, petero (s troje kmeti, z dvoje kmetoma) ter nedoločni števniki (nekaj fantov).
Povratni osebni zaimek se ne ozira na število (edninska oblika se rabi za vsa števila).
Glagoli so v pregibanju troštevilski, le t. i. brezosebni (tj. tretjeosebni) so enoštevilski edninski: dela, delata, delajo – grmi.

1.3.5 Oseba
Je slovnična kategorija, ki odseva sporočanjsko razmerje med udeleženci pogovora ter neudeležencem pogovora. Tvorec je 1. oseba in se imenuje z osebnim zaimkom jaz, midva/midve, mi/me. Ogovorjeni je 2. oseba, imenovan pa je s ti, vidva/vedve, vi/ve. Neudeleženec je 3. oseba in je imenovan s katero koli samostalniško besedo razen z onima za 1. in 2. osebo.

1.3.6 Druge kategorije
Med t. i. inherentne[19] lastnosti oz. inherentne kategorije sodi še več drugih, razen obravnavanih (npr. določnost, sklanjatev).

1.4 Samostalniške besede

Samostalniško besedo glede na skladnjo označuje sedem rab: obenem s pretvorbami je osebek, neposredni predmet, predložni predmet ali prislovno določilo, povedkovo določilo in povedkov prilastek, ob pomožniku se rabi svojilno, ob samostalniški besedi pa kot prilastek.
Primeri: pevka (poje), pevka (je lepa), pevka (pri petju), pevka (kot žena in mati), (veseliti se) pevke, (poslušati) pevko, žena pevka, (petje) pevke, (rojena kot) pevka itd.

Vse samostalniške besede izražajo predmetnost, svojo skupnost pa potrjujejo tudi s svojo tvorjenostjo (so tvorjene/motivirane in netvorjene/nemotivirane: človek, miza, železo, Ana oz. jaz, ti, ona, On, Ti).[20]

1.4.1 Vrste samostalniških besed
Glede na individualnost poimenovanega ločimo lastna in občna imena (Ptuj – potok). Lastna imena po pomenu delimo na motivirana in nemotivirana, občna imena pa na števna in neštevna imena.
Samostalniški zaimki se delijo na skladenjsko primarne (npr. os. zaim. za 1. in 2. osebo, nedoločni) in na skladenjske pretvorke (transformate) (os. zaim. za 3. osebe, oziralni zaim.).

[17] Po starem smo jih imenovali množinski samostalniki.
[18] Po starem: edninski samostalniki.
[19] Notranje, značilne.
[20] Motivirane so ponske (starec, lepota, kdo, kdor) ali končniške (beli, dvoje, pokopani, duhoven, zlo, doma, tozd, črnogled).

Samostalniške besede imajo še druge inherentne slovnične kategorije: spol in oba podspola, sklanjatev, sklon, osebo, določnost, številskost, število (številost).

1.4.2 Posebnosti

- Ozki o (ó) se v mestniku rabi kot široki o (ô): na plótu → na plôtu.[21] Toda: z otróki, pri otrócih, s kónji, pri kónjih.[22]
- Podaljšanje z *-j-* v im. ed.: uporabljamo lahko podaljšano in nepodaljšano osnovo, vendar je podaljšana boljša. Primer: hektar → hektara, hektarja. Tako še: fluor, okvir, samovar, Shakespeare, resor, Singapur, eksterier, semafor, Kvarner, senjor.
  Besede, ki kot občno ime osnove ne podaljšujejo, ta -j- dobijo, če so lastna imena: občno ime: sever → severa, požar → požara; lastno ime: Sever → Severja, Požar → Požarja.
- Lastna imena na -me, ki so hkrati občna imena, podaljšujejo osnovo z *n*: Séme – Sémena.[23] (Oblika nagelj – nageljna je knjižna!)
- Mnogi samostalniki (v im. ed. enozložni – teh je okrog 80) v mn. in dv. osnovo podaljšujejo z -ov: grad gradôv -i.[24] Nekateri od njih pa imajo celo dvojnice: breg/bregovi/bregi (stilno zaznamovano), jez/jezovi/jezi, slap/slapovi/slapi, tat/tatovi/tati, rob/robovi/robi, plod/plodovi/plodi, sin/sinovi/sini.
- Besede s polglasnikom v zadnjem ali edinem zlogu osnove le-tega v neničnih sklonskih oblikah (načeloma) izgubijo: Videm Vidm-a, osel osl-a, hlapec hlapc-a, München Münchn-a.
- Nekatere besede imajo neobstojni polglasnik. To so besede, katerih osnova se pred neničto končnico končuje na nezvočnik in zvočnik (posel – posla), samostalniki s priponskim obrazilom -c ali -k (starec – starca, dedek – dedka), besede z dvema zvočnikoma na koncu osnove (oven – ovna, kamen – kamna, škorenj – škornja).[25]
- Pri slovanskih lastnih imenih lahko izpadejo samoglasniki a, i, e in o: Jakac – Jakca, Jirasek – Jiraska, Vovčok – Vovčka. V novejšem času se opušča tudi pisni o v angleških besedah: Nixon – Nixna, vendar ta raba ni priporočljiva.
- Namesto končnic -om, -ov, -oma se za glasovi c j č ž š in dž uporabljajo končnice -em, -ev in -ema: stricem, bojev, bičem, košema, nožema. To pravilo velja tudi tedaj, če se ti glasovi pišejo kakor v tujih jezikih: Cloz -em, Fritz -em, Jović -em, Bush -em, Nagy -em.[26] Kadar se *j* na koncu osnove ne piše ali pa se piše z *i*, so v rabi obojne končnice: z Dareiem/z Dareiom, radiem/radiom, toda boljša je prva varianta. Omahovanje je še v besedah tipa kmet – kmeti/kmetje, kjer samostalniki v im. mn. poleg končnice -i poznajo še končnico -je: bratje, dedje, gospodje, gostje, očetje, fantje. Podobno še: golobje, škratje, sosedje, grofje. V teh primerih je bolj običajna končnica -je, saj je beseda s končnico -i stilno zaznamovana (brati, grofi, sosedi, golobi, dedi, fanti, škrati).
- V mestniku množine ima nekaj samostalnikov poleg končnice -ih ali končaja -ovih končnico –éh: bregih – bregeh, grobih – grobeh, vrhih – vrheh.
  Končnica -eh deluje bolj pesniško,[27] vendar se brez oklevanja uporablja v stalnih zvezah s stilno zaznamovanostjo: stavbe na koleh, na obeh konceh.

[21] Podobno še gnoju, domu, brodu, loju, postu, rodu, stropu, stroju, vozu …
[22] Pri otrôkih, z otróci je neknjižno pogvorno.
[23] Tako še, a pogovorno: Francelj – Franceljna.
[24] Tako še: prag, gozd, hram, snop, štor.
[25] Toda: jezdec – jezdeca, ker sta pred obrazilom -c dva soglasnika.
[26] V primeru s Franzem/s Franzom uporabljajmo raje prvo varianto, ker je doslednejša.
[27] Po zaslugi pesnikov, posebno Gregorčiča.

1.4.3 Večbesedna poimenovanja
Večbesedna poimenovanja, npr. večbesedna lastna imena za moške (Srečko Kosovel, Josip Murn Aleksandrov), sklanjamo v vseh imenovalniških delih (Srečka Kosovel, Josipa Murna Aleksandrova). Pri nekaterih večbesednih lastnih imenih m. sp. pa včasih sklanjamo le en njihov del: Great Eastern – Great Easterna, Ho Ši Minh – Ho Ši Minha, U Nu – U Nuja.

Prav tako ne sklanjamo predimkov, nekaterih ogovorilnih pridevnikov ali delov priimkov kot: fra, Herr, von, van, Du, O', De, de, Mac, don itd.

Pri občnih imenih se večbesedna poimenovanja sklanjajo po določenih pravilih: a) s samimi glasovnimi končnicami (človek žaba, človeka žabe, človeku žabi …; ptica pevka, ptice pevke, ptici pevki …), b) tudi z neglasovnimi končnicami (alma mater, alme mater, almi mater oz. alme mater, alm mater, almam materam).

1.4.4 Zaimki
Delijo se na samostalniške in pridevniške. Samostalniški zaimki so:
- osebni,
- povratni osebni,
- vprašalna zaimka (kdo[28] in kaj[29]),
- oziralna zaimka kdor[30] in kar,[31]
- poljubnostni, nedoločni in mnogostni zaimki, ki nadomeščajo natančno poimenovanje oseb in predmetov s splošnim, nedoločnim: nekdo, marsikdo …
- nikalna zaimka nihče in nič,
- totalni zaimek vsakdo – vsak -a -o,
- kazalni nedoločni zaimek (m. in s. obl. oné in ž. obl. oná).

1.5 Pridevniške besede

1.5.1 Delitev (skladenjska)
Prid. besede so skladenjsko:
- levi prilastek (lepa hiša, tista hiša),
- povedkovo (glagolsko) določilo (biti lep, biti tak),
- povedkov (glagolski) prilastek (hoditi bos, hoditi tak).

Prepoznamo jih še po:
- stopnjevalnosti: z desnim obrazilom, s prislovom mere (zelo),
- spolu: mlad -a -o,
- sklanjatvi: mlad fant, mlada lipa, mlado mesto,
- osebi: moja/tvoja hiša,
- določnosti: mlad – mladi fant,
- številosti,[32]
- številskosti,[33]
- navezovalnosti (navezovalni tož. ed.: Kateri kruh hočete, črnega ali belega? – Belega.),

[28] Za moški spol.
[29] Za srednji spol.
[30] Za moški spol.
[31] Za srednji spol.
[32] Večinoma poznajo troštevilnost, enoštevilni so le nekateri števniki (npr. glavni, tipa *vsi*, *oba* ter nedoločni).
[33] Praviloma imajo ed., dv. in mn.

– vezavnosti (sit vsega, hvaležen staršem, nor na gobe, zadovoljen s svojim delom).

1.5.2 Delitev (pomenska)

Po pomenu so prid. besede tista besedna vrsta, ki izraža svojstvo samostalniške besede. Ločimo:
– lastnostne (lep, mlad, slovenski, pravi),
– vrstne (prvi, zadnji …),
– svojilne (očetov, materin …),
– količinske (en, trije, petero, veliko …).

Po izvoru so prid. besede netvorjene (nemotivirane) in tvorjene (motivirane): star, bel : ta, ves, oba.

1.5.3 Razlika med samostalniško in pridevniško besedo

SB	**PB**
1. jedro sam. zveze	1. levi prilastek (pri zaimkih tudi desni)
2. inherenten spol, sklon, število	2. te lastnosti so neinherentne, pač pa je ločevalna lastnost trospolnost
3. oseba	3. oseba značilna samo za svoj. zaimke
4. določnost inherentna, je besedna	4. določnost je morfemska oz. besedna
5. nedružljivost z lastnostnim prislovom	5. družljivost z lastnostnim prislovom
6. družljivost s številnikom	6. nedružljivost s številnikom
7. neparadigmatična tvorba prislova	7. paradigmatična[34] tvorba prislova (lep – lepo)
8. majhen obseg konverzije[35]	8. velik obseg konverzije (hudoben – hudoba, zelen – zeleneti)
9. drugotno izpeljane zaimenske besede	9. prvotno izpeljane zaimenske besede
10. nenavezovalnost	10. navezovalnost

Pridevnik izraža lastnost (kakovost ali mero), vrsto, svojino, **številnik** pa količino.

Ločimo:
– lastnostne kakovostne in merne (mlad, majhen),
– vrstne (obči, slovenski),
– svojilne (očetov, božji) pridevnike.

Deležniki (razen obeh opisnih na -l oz. -n/-t) se uvrščajo med lastnostne.

1.5.4 Stopnjevanje

Ločimo trostopenjsko stopnjevanje (komparacija) v osnovniku, primerniku in presežniku:
– z obrazili: lep – lepši – najlepši in
– s prislovi (opisno stopnjevanje): zaželen – bolj/manj zaželen – najbolj/najmanj zaželen.

Stopnje pridevniškega pomena lahko izražamo tudi z obrazilom pre- ali s prislovi:

[34] Po vzorcu (zgledu, modelu).
[35] Sprevržnost.

– lep – prelep, lep – zelo lep, nebeško lep, prav lep, grozno lep, absolutno lep, za čudo lep (to je t. i. dvostopenjsko stopnjevanje, ki načeloma določa absolutno značilnost[36] pridevniške lastnosti).

Kdaj stopnjujemo z obrazili in kdaj opisno?
Stopnjevanje z obrazili je zelo zapleteno, zato se dobro drži le pri pogosteje rabljenih lastnostnih pridevnikih; pa še pri takih včasih rečemo npr. namesto *mehkejši* kar *bolj* mehak (ali ne tako trd). Podobno tudi za: vedrejši, ostrejši, skrbnejši, šibkejši, hladnejši, drobnejši, močnejši, temnejši, glasnejši …

Samo opisno stopnjujemo pridevnike:
– ki pomenijo barve (rdeč, bel),
– ki so po nastanku deležniki (vroč, pereč, odkrit, kuhan, uvel, usahel),[37]
– ki ne ločijo določne in nedoločne oblike (bratov, divji, mladinski, šolski),
– z obrazili -en, -av, -ast, -at (duševen, senen, zvedav, muhast).[38]

1.5.5 Raba določne oblike
Kdaj uporabljamo določno obliko?
– kadar govorimo o že znani lastnosti kakega samostalnika;
– kadar pridevnik označuje posebno vrsto predmeta, pred katerega imenom stoji: šivalni stroj, cestni prah, pustni torek, ukrasni preidevek, Veliki voz;
– za kazalnimi zaimki in za *ves*: tisti dobri prijatelj, ta prelepi kraj, ves ljubi dan;[39]
– kadar lastnostni prid. uporabljamo vrstno: znani umetnik, mladi mož, pogumni krojaček, lažnivi Kljukec;
– kadar prid. rabimo kot samostalnik: obtoženi, bolni, dežurni, popotni, mali.

1.6 Števniki

Števniki so količinski pridevniki.
Ločimo tri vrste:
– glavni (en ena -o, dva, dve dve, trije tri tri, štirje štiri štiri itd.),
– ločilni na -o/-e (petero, dvoje) in
– nedoločni (dosti, (pre)več, mnogo.

Glavni števniki so poimenovanja nepretrgane verige enot z enako medsebojno razdaljo. Iz njih so izpeljani ločilni, nedoločni, vrstilni, ločilni in množilni števniki. Prvi štirje glavni števniki kakor pridevniki ločijo oblike za tri spole, preostali količinski števniki pa imajo za vse tri spole le po eno obliko (pet, petero, precej).

Vse tri spolske oblike imajo vrstilni števniki (peti -a -o), ločilni (petér -a -o) in množilni (petéren -rna -o) številnik.

Vsi števniki se sklanjajo. Število poznajo nekoličinski števniki, vrstilni, ločilni in množilni.

[36] Najlepši je izmed treh še vedno lahko grd, zelo lep ali prelep pa je samo **zelo** lep.
[37] Toda tudi: zapletenejši, razvitejši, uspelejši itd.
[38] Če takšen prid. stopnjujemo s prislovom bolj, izraža preneseni pomen: bolj slovenski (= značilnejši za Slovence).
[39] Če pa *ves* pomeni *docela* (*popolnoma*), se uporablja nedoločna oblika pridevnika: Domov je prišel ves bel od snega.

V stavku so števniki prilastki (prvi sneg, enojna stekla) in povedkova določila (Janez je eden. Šipe so enojne).

Količinski in vrstilni števniki ne poznajo nasprotja med določnim in nedoločnim,[40] se ne stopnjujejo in tudi nimajo dopolnil.
Števniki se lahko posamostaljajo: Za to delo ni treba treh, eden je dovolj.

1.7 Pridevniški zaimki

Razlikujemo štiri glavne vrste pridevniških zaimkov:
- lastnostni,
- vrstni,
- svojilni in
- količinski pridevniški zaimki

ter vsaj 11 razredov: vprašalni, oziralni, nedoločni, poljubnostni, mnogostni, oziralnopoljubnostni, totalni ali celost(nost)ni, nikalni, drugostni, istostni in kazalni.

	I. lastnostni	II. vrstni	III. svojilni	IV. količinski
1. vpraš.	kakšen	kateri	čigav	koliko
	kolikšen	koliker		kolikero
2. oz.	kakršen	kateri (ki)	čigar[41]	kolikor
	kolikršen			
3. ned.	nekak(šen)	neki (en)	nekoga	nekoliko (nekaj)
	nekolikšen			
4. poljubn.	kak(šen)	kateri	čigav	koliko (kaj)
5. mnog.	marsikak(šen)	marsikateri	marsičigav	mnogo, precej
6. oz.pol.	kakršen koli	kateri koli	čigar koli	kolikor koli
	kolikršen koli			
7. tot.	vsakršen	vsak, vsakteri	vsakogar(šen)	vsi, oba
8. nik.	nikakršen	noben	nikogar(šen/šnji)	nič
9. drug.	drugačen	drug	drugega	ne toliko
10. ist.	enak	isti	istega	enako
11. kaz.	tak(šen)	ta	tega	toliko
	tolikšen	tisti	tistega	
		oni	onega (onegav)	
		toliker		

[40] Pač pa množilni in ločilni števniki.
[41] Toporišič navaja še obliki *čigaver* in *čigaveršen*.

1.8 Glagol

Glagoli izražajo dejanje (iskati), stanje (viseti), potek (razpasti), obstajanje (biti), zaznavanje (čutiti), spreminjanje (usihanje) in odnos do vsega tega (morati).

Glagol sestavljajo:
- zložene gl. oblike (sedanjik, velelnik, deležje na -č ali -e, tvorni opisni deležnik na -l, deležnik stanja na -l, glagolnik, deležje na -ši itn;
- nezložene gl. oblike: delal sem (bi, bi bil, sem bil, bom), pokopan je (je bil, bi bil, bo, biti, bodi ipd.), smejati se, misliti na itd.[42]

Iz glagolov so izpeljani tudi pridevniki (občutljiv, izrecen), samostalniki (molitev, skok, bolečina, padec), vendar so to samostojne besede.

1.8.1 Osebne glagolske oblike
Osebne glagolske oblike izražajo osebe, kar pomeni, da dejanje (in podobno) prisojajo govorečemu (1. oseba), ogovorjenemu (2. oseba) ali neudeleženemu v dvogovoru (3. oseba). Glag. oseba v tvorni obliki torej kaže na vršilca dejanja ali nosilca stanja ali lastnosti, v trpni obliki pa na prizadetega.

Os. glag. oblike izražajo čas, naklon in način glag. dejanja (delam, delal sem, delal bom oz. delam, delaj, delal bi oz. je tepel, je bil tepen).

1.8.2 Časi
V slovenščini so štirje časi: sedanjik, preteklik, predpreteklik in prihodnik.

1.8.3 Nakloni
Glagol pozna tri naklone: povednik, velelnik, pogojnik.[43]

1.8.4 Načini
Glagol pozna dva načina: tvornik in trpnik.

1.8.5 Neosebne glagolske oblike
Neosebne glag. oblike glagolske osebe ne izražajo (delajoč, delati, delanje, rekši …). Z njimi delamo (“opisujemo”) čase, naklone in načine ter izražamo cilj glag. dejanja, istodobnost ali preddobnost.

1.8.6 Glagolske kategorije
- Glagolski vid (dovršnost in nedovršnost). Slovenski glagoli so načeloma enovidski (ali le dovršni ali le nedovršni), nekateri pa so dvovidski (ubogam, teknem, darujem, telefoniram).
- Prehodnost in neprehodnost glagola. O prehodnosti govorimo, če glag. dejanje koga/kaj prizadeva (kositi travo, bati se bolezni, izgubiti imetje, umivati se). Te glagole imenujemo tudi predmetne ali objektne, ker imajo ob sebi predmetno dopolnilo (eno ali dve): pisati *pismo* : pisati *bratu pismo*. Predmet je lahko nepredložen (pisati pismo) ali predložen (misliti na smrt, ukvarjati se z glasbo).

[42] Vseh nezloženih oblik je 15.
[43] Razlikuj med glagolskimi nakloni in skladenjsko naklonskost povedi!

Ne spreglej:

NAROBE	PRAVILNO
na tem mi je veliko	do tega mi je veliko
ne jezi se nad mano	ne jezi se name
ne pogajajta se okoli cene	ne pogajajta se za ceno
na to ne bo privolil	v to ne bo privolil
v to ne bo pristal	na to ne bo pristal
kaj je na tem?	kaj je s tem?
nadaljuj z delom	nadaljuj delo
končaj že s tem delom	končaj že to delo
prihranil si je na času	prihranil si je časa
varuj se pred lažnimi prijatelji	varuj se lažnih prijateljev

- Glag. način: je razmerje med osebkom in (iz)vršilcem dejanja. Ločimo tvornik in trpnik (aktiv in pasiv).
- Glag. naklon: je pojem za posebno razmerje govorečega do glag. dejanja, stanja, poteka itd. Razlikujemo: povedni (dejanje je realno), pogojni (dejanje je umišljeno glede na možnost in pogoje njegove uresničitve) ter velelni naklon (dejanje je zaželeno, zahtevano, zapovedano, nezapovedano itd.).

Nedoločnik, namenilnik in glagolnik se po Toporišiču obravnavajo tako kot doslej.

Deležja uporabljamo, kadar želimo izraziti dejanje, ki poteka hkrati s kakim drugim dejanjem. Razlikujemo deležje -č (sedeč, držeč), -aje (gledaje, prepevaje), -e (molče, mimogrede, hote), -ši (rekši).

Deležnik -č: ima dve vlogi: kot prid. beseda, ki se v spolu, sklonu in številu ujema s SB , ali pa se kljub izvoru (iz glagola) oddalji od prvotnega pomena in postane pridevnik: goreča hiša → hiša, ki gori, gredoč → medtem ko je šel; vroča voda, noseč, pričujoč.

Drugi deležniki: -ši, -n/-t (-oč, -eč se), -l itd.

1.9 Prislov

Prislovi so za sam. in prid. besedami tretja velika imenska vrsta (nepregibna).

1.9.1 Delitev

OKOLIŠČINSKI					SVOJSTVENOSTNI	
Prostorski				Časovni	Lastnostni	
	Mestovni	Ciljnostni	Poti/Raz-meščenosti	Vrste *kdaj*	Kakovostni	Merni
1. vprašalni	kje	kam	kod	kdaj	kako	koliko
2. oziralni	kjer	kamor	koder	kadar	kakor	kolikor
3. nedol.	nekje	nekam	nekod	nekdaj	nekako	nekoliko
4. poljubn.	kje	kam	kod	kdaj	kako	koliko
5. mnogost.	marsikje	marsikam	marsikod	marsikdaj	marsikako	precej
6. ozir. p.	kjer koli	kamor koli	koder koli	kadar koli	kakor koli	kolikor koli

7. celostni	povsod	(na vse strani)	povsod	vselej	vsekakor	vse
8. nikalni	nikjer	nikamor	nikoder	nikdar	nikakor	nič
9. drugostni	drugje	drugam	drugod	drugič	drugače	(ne toliko)
10. istostni	(ravno tam)	(ravno tam)	(ravno tod)	ravno tedaj	takisto	enako
11. kazalni	tu	sčm	tod	sedaj/zdaj	tako	toliko
	tam	tja		tedaj		
	ondi		onod	onda(j)	(onak)	

Po izvoru ločimo samostalniške (domá), pridevniške (lepó) in glagolske prislove (hoté).

Podrobna razčlenitev pa prislove razdeli na:
- zaimenske (tu, tako) in
- številske (enkrat, prvič).

Zaimenski se delijo na 11 razredov.

1.9.2 Vrste
Prislovi so polnopomenske besede, ki zaznamujejo okolnosti (prostor, čas, lastnost in vzrok) glag. dejanja, pa tudi prid. in prislovne ter povedkovniške lastnosti. Glede na to ločimo predvsem prislove časa, prostora (kraja), lastnosti (načina, količine, mere itd.) in vzroka.

Primeri:
OKOLIŠČINSKI so:
- prostorski: tu, tam, nekam, povsod, koder koli,
- časovni: zdaj, spotoma, nemudoma, običajno, nikoli, rano, obenem, dokler.

SVOJSTVENOSTNI so:
- lastnostni: načinovni (križem, lepo, zgrda), kolikostni (toliko, nekaj, dovolj, malo), kratnostni (tolikokrat, redkokdaj), merni (povsem, najbolj, daleč, blizu, zelo), zapovrstni (prvič, zadnjič, vsakič),
- vzročnostni: vzročni (zato, pomotoma, slučajno, nalašč), namerni (zato), ozirni (strokovno, politično, jezikovno, številčno, navidezno), dopustnostni (nehote), učinkovni (zaman, zastonj, uspešno, brezuspešno).

Vprašalnice: zakaj/kaj, s kakšnim uspehom, čemu, glede na kaj, kje, kam, kako, koliko, kolikokrat, katerič, kolikič itd.

1.9.3 Prislovni izrazi
Prislovom so blizu prislovni izrazi, tj. stalne zveze besed, ki nadomeščajo prislove ali pa obstajajo skupaj z njimi.
Od pravih prislovov jih ločimo po sestavi: predl. + sam./posamostaljeni prid./zaimek/številnik, prislov, nedol. glag. obl.: po pomoti, po neumnem, po malem, iz dneva v dan, po sili, nič koliko, to pot.

Prisl. izraz	**Prislov**
do kdaj	doklej
od kdaj	odklej

do sedaj	doslej
od sedaj	odslej

1.10 Povedkovnik

Povedkovniki imajo predmetni pomen. Izvorno so oba opisna deležnika in nedoločnik (ob faznih in naklonskih glagolih), poleg tega pa so izpeljani ali sprevrženi iz drugih besednih vrst.
Zaznamujejo:
- naravne pojave (stanje narave): Bilo je oblačno (megleno, jasno, vlažno, svetlo, zadušljivo, mraz …);
- stanje in razpoloženje tistega, ki doživlja zunanje in notranje okolje: dobro je, dolgčas, praznično, lahko, zanimivo, všeč, tiho, kasno;
- vrednotenje: prav, zaman je, Lepo, da si prišel.

1.11 Predlog

Predlogi so nepregibna besedna vrsta. Nimajo predmetnega pomena, ampak le slovničnega. Z njimi torej izražamo podredna skladenjska razmerja med besedami oz. zvezami. Rabimo jih le med besedami stavka in nikoli med dvema stavkoma.

Ločimo dve vrsti predlogov:
- prave in
- neprave.

Pravi se uporabljajo le kot predlogi, nepravi pa tudi kot prislovi, sam. ali kaj drugega (npr. v, za, med : mimo, okoli, kraj).

Pri rabi predlogov ne bo odveč, če povemo, da se predlog s uporablja pred p f t s c č š h in k; predlog z pa pred zvenečimo glasovi oz. vsemi preostalimi.
Predlog k se uporablja povsod (razen pred k in g), predlog h pred g in h, v tujkah pa še pred q c [k] in ch [k].

Posebno in dosledno rabo potrebujejo dvojne predložne zveze, v katerih nastopajo predložni pari: npr. iz – v, z – v/ob, od – do. Tipična napaka je, če mešamo nasprotne pare dvojic; npr. na – z/raz in v – iz. Če je kaj na peči, ne more pasti iz nje, temveč le z nje. Če je kdo v hiši, pride iz nje, ne pa z nje. Po tej paradigmi bi bila za Ptujčane smiselna (in pravilna) raba: *na* Ptuju, *s* Ptuja.
Podobna napačna raba se pojavi tudi v zvezi s telefoniranjem: Pokličite ga na telefon → *k* telefonu.

NAPAČNO	**PRAVILNO**
v slučaju slabega vremena	v/ob slabem vremenu
v primeru, da bo deževalo	če bo deževalo
v kolikor bom mogel	če bom mogel
delovati v okviru zakona	delovati zakonito
delovati na področju šolstva	v šolstvu
brati v času kosila	med kosilom
potreben v poteku preiskave	med preiskavo
pojaviti se v podobi zmaja	kot zmaj

zamenjati na podlagi uredbe	po uredbi
ukrepati v skladu z navodili	po navodilih
uspeti po zaslugi vztrajnosti	zaradi vztrajnosti

1.12 Vezniška beseda

Vezniška beseda je slovnična, tj. skladenjska besedna vrsta. Kaže na razmerje med dvema deloma sporočila. Vezniške besede so: vezniki, oz. in vpr. zaimki ter nekateri členki.

Vezniki so najbolj tipična vezniška beseda. Lahko so:
- enodelni (eno- ali večbesedni): in, ter, pa, ali, saj ali večbesedni: medtem ko, brž ko, češ da, to je, še kdo, kakor da,
- dvodelni: ali – ali, bodi(si) – bodi(si), ne – ne, deloma – deloma, tako – kakor, ne – ampak itd.

Primeri:
Kar iz srca pride, k srcu gre.
Kakršna preja, tako platno.
Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.
Kar je v srcu, to je tudi na jeziku.
Kdor ga je videl, vsak se ga je razveselil.
Ne vem, *ali* je res, *kar* praviš.
Povsod so me vprašali, *kakšno* kramo prodajam.
Veš, *kdo* sem, *kaj* sem.

1.13 Členek

Z njim vzpostavljamo zveze s sobesedilom, izražamo pomenske odtenke posameznih besed, delov stavka, celih stavkov in povedi ali pa tvorimo skladenjske sklone.

Obstajata dve klasifikaciji členkov. Po prvi se členki delijo na:
- pozivne,
- vrednotenjske,
- čustvenostne in
- besedilozgradbenostne.

Primeri:

Saj si ti Peter, kajne?	A bi mi pomagal dvigniti to reč?
Zvoni, mar je kdo umrl?	Naj pride takoj sem.
Saj to sami veste.	Le povej.
Pri moji veri je to resnično.	Naj živi še mnogo let.
Še žal ti bo, da ne greš z nami.	Da bi ga vrag.
Baje ni umrl naravne smrti.	Verjetno se motiš.

Druga klasifikacija je enostavnejša.
Členke deli na členke:
- navezovanja: *Pa* jaz, ti ničesar ne pomenim? Ti si *torej* razbil šipo.
- čustvovanja: *Hvala bogu* se mu ni nič zgodilo. *Žal* je tako.
- poudarjanja: *Ravno* ti bi to moral vedeti. *Celo* otrok razume.

- izvzemanja: Prišli so *le* trije. *Samo* najmlajši mi je še ostal.
- presojanja: *Približno* sto ljudi je bilo.
- dodajanja: Je *tudi* pametna.
- zadržka: *Pravzaprav* je res. Bilo je *resda* lepo, toda …
- potrjevanja ali soglašanja: *Da*, tako je bilo. *Seveda* je koristno.*V resnici* nisem zadovoljen.
- možnosti, verjetnosti: *Morda* je res.
- mnenja, domneve: *Baje* so ga videli.
- spodbujanja: *Da* se tega nisem že sam spomnil. *Nikar* tako.
- vpraševanja: Te je, *a*? Uspelo ti je, *kajne*?
- zanikanja in nesoglašanja: *Figo* zna. Si bil tam? – *Ne*. *Nikar* oditi.

1.14 Medmet

Medmeti so posebna besedna vrsta, v veliki meri besede stavki (Joj! Oh! Zdravo!). So nepregibni.

Vrste medmetov:
- tisti, ki izražajo človekovo razpoloženje, so razpoloženjski : eh, oh, ih, uh; joj, prejoj, av av;
- tisti, ki posnemajo naravne šume in gibe, so posnemovalni ali onomatopejski (vriski, smeh, jok, sopihanje, kihanje, kašljanje, smrčanje, mlaskanje, škrtanje, poljubljanje, pitje, živalsko oglašanje, zvoki naprav): bim bam, cop cop; hov hov, mijav, tiktak, cin cin, kokodak; švrk, hrsk, tok tok, švist;
- tisti, ki velevajo ali prepovedujejo ali zapovedujejo, so velelniški: hop, bistahor, stija, aja, na na, pst, št, šš; dober dan, lahko noč, na svidenje, zdravo, srečno, bog daj srečo; prosim, hvala.

2 Skladenjska naklonskost povedi

Glagoli poznajo **tri** naklone: povednega, velelnega in pogojnega. V povedih pa razlikujemo **štiri vrste naklonov**:
- pripovedne (oznanjevalne),
- vprašalne,
- pozivne (velelne) in
- želelne povedi.

Te skladenjskonaklonske vloge povedi imenujemo sporočanjske vloge (komunikativne funkcije), dodajata pa se jim še dve skupini vlog:
- vloga ugovarjanja, nesoglasja, protesta, omejitve in zavrnitve ter
- vloga očitka (opominjanja, graje, karanja).

Sporočanjske vloge lahko kažejo posebna jezikovna sredstva: (Povem ti, da tega ne bom trpel. – Kje si bi, te vprašam. – Molči, prosim te. – Želim, da tega ne storiš več. – Opominjam te, da bodo posledice hude.)[44]

Sporočanjske vloge lahko kažejo tudi slovnične oblike (naklonske, časovne, vidske, osebne oblike), zvokovne oblike (vrste intonacij, hitrost, mesto težišča), frazeologeme ter seveda ustrezna pravopisna znamenja na koncu povedi.

2.1 Vrste

A. PRIPOVEDNOST (ali OZNANJEVALNOST): Pripovedne so tiste povedi, ki stanje, dejanje itd. ugotavljajo ali kot obstoječe ali kot umišljeno. Primeri: Včeraj popoldan je v Prekmurju deževalo, na Primorskem pa ni padla niti ena kaplja dežja. Rekel je, da pojdi domov. Vprašal si ga, kod je hodil. Ločilo: pika.

B. VPRAŠALNOST: Te povedi izražajo nejasnost ali negotovost kakšnega dela v postavi povedi oz. stremijo za tem, da se ta nejasnost v odgovoru odpravi: Kdo je ta človek? Si to res ti? Ali so že vsi za mizo? Ločilo: vprašaj. Vprašalnih povedi je več vrst:
- dopolnjevalne in odločevalne vprašalne povedi: Kje si bil? – Doma. Ali Janez spi? – Da./Ne.
- deliberativne (razmišljalne) in nedeliberativne povedi: Kam naj gremo? Kam neki je to dal, sem ali tja? Ali naj zbežim?
- prave in neprave vpr. povedi: Kdo gre z menoj na sprehod?[45]
- neodvisne in odvisne vpr. povedi: Hčerka, ti je hudo po očetu? Povej mi, ali še raste ob hiši hrast?

Pazi:
Vprašal me je, kam grem.
Te je vprašal, kam greš?
Kam greš?[46]

C. POZIVNOST (VELELNOST): Te povedi izražajo voljo govorečega, da bi kdo drug (tj. ogovorjeni) kaj storil (lahko tudi skupaj). To pozivanje k določenemu dejanju, dogajanju,

[44] In še: zavračam, pozivam, soglašam, povem, obljubim, predlagam, se opravičujem itn.
[45] Sem sodijo tudi retorična vprašanja in vprašanja čudenja.
[46] Končno ločilo se ravna po glavnem stavku!

stanju itd. je večvrstno. Kaže se kot: prošnja, nasvet, želja, prepoved, poziv in (ironična) spodbuda, povelje, predpis, dovoljenje, grožnja, opozorilo itd. Kot končno ločilo lahko uporabimo ali klicaj[47] ali piko.

Č. ŽELENOST: Te povedi izražajo željo govorečega, da bi se kaj uresničilo oz. ne uresničilo. V nasprotju z vel. povedmi k uresničitvi zaželenega določene osebe ne pozivajo. Te povedi ne prepoznamo po končnem ločilu (ima tudi piko ali klicaj), pač pa po *naj* glag. oblikah in členkih *da*, *ko*: Da bi le prišel! Ko bi ga le kaj zanimalo! Vse najboljše h godu.

D. UGOVARJANJE, NESTRINJANJE, PROTEST, ZAVRAČANJE IN OGRAJEVANJE:
- ugovarjanje: Ta pa dober učitelj, kje neki. Tega tako ali tako nihče ne verjame.
- nestrinjanje, protest, ograjevanje: Ne strinjam se s tem, da se častijo tisti, ki si tega ne zaslužijo. Ni prav, da se take stvari prikrivajo. Neprimerno je kar naprej sloneti ob oknu.
- zavračanje (ponudbe): Zavračam misel, da je osebna korist nad moralnimi načeli. Kaj bi se mučil, saj je vse zaman.
- soglašanje s predlogom (privolitev): Strinjam se, da je tako prav. Res se vam v kratkem oglasim.
- ponujanje: Vesel sem, da vam lahko povem dobro novico. Kaj ko bi to stvar prespali in …
- očitanje: Očitam ti, da se vedeš skrajno neodgovorno. Kako moreš tako govoriti. Zakaj ne pišeš!? Takole govoriti pred ljudmi. Raje delaj, ne pa da prosjačiš. Skličeš sestanek, pa prideš nanj zadnji.

E. GOTOVOSTNA DOLOČITEV: Te povedi izražajo to, v kar smo trdno prepričani, da je res: Triglav je naša najvišja gora. Triglav je res naša najvišja gora. Triglav je pač vaša najvišja gora.

[47] Če so povedi čustveno obarvane.

3 PRAVOPISNOJEZIKOVNI VRTILJAK

3.1 Kratice

Okrajšava, krajšava, simbol, kratica
Okrajšava je ohranjeni del zapisane besede (besedne zveze) v desnem delu, npr. *prim.* za *primerjaj*. Na koncu okrajšave pišemo piko.

Slovenski pravopis 2001 opredeljuje ***krajšavo*** kot ohranjeni del zapisane besede, ki je okrnjena v nezačetnem delu (formule, simboli, okrajšave).

Skrajšano besedo ali besedno zvezo poimenuje ***simbol***, če jo beremo črkovalno, npr. *s* [es] iz 'srednji spol'.

Če pa jo beremo tako, kot je zapisana v celoti, jo poimenuje ***okrajšava***, npr. *t. i.* za 'tako imenovani'.

Kratica je samostalnik, nastal iz dveh začetnih delov večbesednega poimenovanja, npr. WC iz 'water closet'. Črkovalna kratica je poimenovanje, navadno iz samih začetnic besedne zveze, npr. AGRFT (**A**kademija za **g**ledališče, **r**adio, **f**ilm in **t**elevizijo). Beremo jo z imeni črk, ne pa z njihovo navadno glasovno vrednostjo (kot npr. TOMOS → izg. [tomos]).

Izgovorjava kratic
RS: [eres]
RK: [erka]
MK: [emka]
PC: [pece] (neustrezno: [pisi])
IBM: [ajbiem] ali [ibeem] (neustrezno: [eibiem])
CD: [cede] (neustrezno: [sidi])
NLP: [enelpe] (neustrezno: [enelpi])
CNN: [sienen]

Neustrezno zapisovanje
G. direktor je odgovarjal na vprašanja prisotnih. (Pravilno: *Gospod direktor* ...)
Obiskala sta nas g. in ga. Kavarič. (Pravilno: Obiskala sta nas *gospod in gospa* ...)

Krajšave izgovarjamo neokrajšano:
Pozdravlja te ga. [gospa] Majda.
Podobno tudi oznake za merske enote, ki jih izgovarjamo neokrajšano: Koliko stane 0,5 kg [kilograma] zelja?

Sklanjanje krajšave gospa (ga.)
Rabimo samo *ge.*, ki pomeni gospe, in *go.*, ki pomeni gospo. Drugih oblik ni.
ga. → gospa
ge. → gospe
go. → gospo

3.2 Velika in mala začetnica

Jurček (ime)/jurček (goba), Bog/bog, Jud/jud, Zemljan/zemljan (sopomenka za človek), Slovenec/Neslovenec, Sreča (alegorična poosebitev)/sreča, Zemlja/zemlja, Luna/luna, Nebotičnik/nebotičnik, Drava/drava, Borštnikov prstan (uradni naslov nagrade)/zlata lisica (vrsta športne trofeje), Aspirin (zaščiteno ime zdravila)/aspirin (ime tablet; Vzeti moram aspirin.), Prešernov dan, Silvestrov večer (prazniki, ki so izpeljani iz osebnih imen, se pišejo z veliko začetnico)/novo leto, božič (toda: silvestrovo), tovarna Opel/opel (znamka avtomobila).

Imena zgodovinskih dogodkov so vrstna imena, zato jih pišemo z malo začetnico: francoska revolucija, koroški plebiscit, majniška deklaracija itd.

Imena praznikov

božič velika noč dan državnosti dan šole	Imena praznikov, spominskih dni, koledarskih obdobij, zgodovinskih dogodkov ipd. so vrstna imena, zato jih pišemo z malo začetnico.
Prešernov dan Marijino oznanjenje Martinova gos Silvestrov večer	Posebnost so prazniki, katerih poimenovanja se začenjajo z osebnim lastnim imenom ali s svojilnim pridevnikom iz lastnega imena.
silvestrovo valentinovo gregorjevo	Posamostaljene pridevnike iz imen kot poimenovanja za določene dneve ali praznike pišemo z malo začetnico.

Z malo začetnico pišemo tudi odlikovanja, nagrade in pohvale: pohvala za vestno delo, nagrada za pridnost, zlati znak za hrabrost.

Z malo začetnico pišemo tudi imena različnih vrst bitij (bajeslovna-pravljična, verska, folklorna bitja): povodni mož, vila rojenica, kurent, bog.
Toda: Prešeren je napisal balado Povodni mož (lastno ime).

Z malo začetnico pišemo tudi izimenska občna imena:
ptujčan - vrsta vina
igor - vrsta krompirja
puh - vrsta motorja
pitagorov izrek - strokovno poimenovanje

Toda:
Ptujčan (prebivalec Ptuja)
Igor (osebno lastno ime)
Puh (priimek)
Pitagorov izrek (duhovna last)

Simbole za strani neba v povedih pišemo z veliko začetnico: Z (zahod), SV (severovzhod).

Ogovorni zaimki se pišejo z veliko začetnico, kadar želimo naslovniku izraziti spoštovanje. Množinske oblike osebnih in svojilnih zaimkov za drugo osebo pišemo z malo začetnico, kadar ogovarjamo kolektiv:
Vabimo Vas, spoštovani g. Marjan Babič, da ...

Spoštovani sodelavci! Vabim vas, da se ...

Polvikanje (ali pogovorno vikanje) ni ustrezno: Gospod Mahnič, ali boste prišel na roditeljski sestanek? Gospa, Vi pa niste bila na proslavi.

Z veliko začetnico pišemo tudi: Nezemljan, Neevropejec, Neslovenec, Neljubljančan.

Z veliko začetnico pišemo imena prireditev, festivalov (Borštnikovo srečanje, Lent, Pokal Vitranc, Zlata lisica, Vilenica),
imena nagrad pa z malo: zlata lisica, borštnikov prstan, vilenica, pokal vitranc.

Z veliko začetnico pišemo tudi imena upravnih enot, npr. Občina Ptuj, Svet Osnovne šole Ljudski vrt, Oddelek za finance.

3.3 Sklanjanje moških imen in izpeljanke iz njih

Imena na -a

Im.	Rod.	Daj.	Or.	Svoj. prid.
Miha	Miha/Mihe	Mihi/Mihu	z Mihom	Mihov
Kostja	Kostje	Kostji	s Kostjo/s Kostjem	Kostjev
Šenoa	Šenoe/Šenoa	Šenoi	s Šenoo/s Šenoom	Šenoov
Krleža	Krleže/Krleža	Krleži	s Krležo/s Krležem	Krležev
Luka	Luka/Luke	Luki	z Lukom	Lukov
Mitja	Mitja/Mitje	Mitji	z Mitjem	Mitjev
Aljoša	Aljoša	Aljoši	z Aljošem	Aljošev
Polonca	Polonce	Polonci	s Polonco	Polončin
Metka	Metke	Metki	z Metko	Metkin
Mira	Mire	Miri	z Miro	Mirin

Med neustrezne oblike sodijo: Žigin, Lukin, Mitjin, z Mihatom, Lukata, Volodjin, Jurčin, Potratin ipd. – pravilno: Žigov, Lukov, Mitjev, z Mihom, Luke, Volodjev, Jurčev, Potratov.
Toda: tuje žensko ime Lea (Lee, z Leo, Lein)

Imena s polglasnikom

Im.	Rod.	Daj.	Or.	Svoj. prid.
Erazem	Erazma	Erazmu	z Erazmom	Erazmov
Karel	Karla	Karlu	s Karlom	Karlov
Mihec	Mihca	Mihcu	z Mihcem	Mihčev
Pevec	Pevca	Pevcu	s Pevcem	Pevčev
Petek	Petka	Petku	s Petkom	Petkov

Imena na -i, -u in -o

Im.	Rod.	Daj.	Or.	Svoj. prid.
Franci	Francija	Franciju	s Francijem	Francijev
Vili	Vilija	Viliju	z Vilijem	Vilijev
Kosi	Kosija	Kosiju	s Kosijem	Kosijev
Premru	Premruja	Premruju	s Premrujem	Premrujev
Daneu	Daneua	Daneuu	z Daneuom	Daeuov
Mirko	Mirka	Mirku	z Mirkom	Mirkov

Franjo	Franja	Franju	s Franjem	Franjev
Sašo	Saša	Sašu	s Sašem	Sašev
Srečo	Sreča	Sreču	s Srečem	Srečev
Božo	Boža	Božu	z Božem	Božev
Franko	Franka	Franku	s Frankom	Frankov
Lili*	Lili*	Lili	z Lili*	Lilin

*Ženska imena na -i ne sklanjamo (Justi, Mimi, Julči: npr. Mimi, Mimi, z Mimi). Kadar ob imenu nastopa še priimek, svojilnost izražamo: od Mimi Novak, od Suzi Kodrič.
Podobno tudi pri imenih na soglasnik: na -s (npr. Doris, Ines, Iris) oz. na -d in -n: Ingrid, Karmen (Ingrid, Ingrid, z Ingrid, od Ingrid Potočnik).
Med neustrezne oblike pa sodijo: Darkota, z Jankotom, Mirkota, Jankotov, Darkotov, Srečov, Sašota, Božov, Božota, s Sašotom, od Sašota, od Darkota ipd.

Imena na -c, -č, -š, -ž, -j:

Im.	Rod.	Daj.	Or.	Svoj. prid.
Nejc	Nejca	Nejcu	z Nejcem	Nejčev
Franc	Franca	Francu	s Francem	Frančev/Francov
Blaž	Blaža	Blažu	z Blažem	Blažev
Luj	Luja	Luju	z Lujem	Lujev
Aljaž	Aljaža	Aljažu	z Aljažem	Aljažev
Vraneš	Vraneša	Vranešu	z Vranešem	Vranešev
Kralj	Kralja	Kralju	s Kraljem	Kraljev
Pij	Pija	Piju	s Pijem	Pijev

Toda: Matic → Matičev, Ferenc → Ferenčev.
Primeri s priimki:
Pohvalo podarjamo Lojzetu Vagaji, Rudiju Černetu, Mihi Šercerju (ali: Mihu Šercerju), Aljoši Trdini, Borutu Mahali, Robertu Bercetu, Luki Magajni, Janku Pantarju, Maticu Hrnji, Marku Černetu, Ivanu Kranjcu.
Pri moških sklanjamo oboje: ime in priimek, pri ženskah pa samo ime (izjemoma priimek): Pohvalo podarjamo Metki Šercer, Mariji Trdina, Betki Mahala, Roberti Berce itd. (Izjeme: Kristini Brenko/Brenkovi (pridevniška oblika priimka), Mileni Zupančič/Zupančičevi, Zofki Kveder/Kvedrovi ...)

Kako ločimo sklanjano enako ime za moškega in žensko?
Robert Mahala in Roberta Mahala: Roberta Mahala/Roberte Mahala, Robertu Mahali/Roberti Mahala, Roberta Mahalo/Roberto Mahala.

Čigav je?
Pravilo: Svoj. prid. iz domačih moških imen tvorimo z obrazili na -ov ali -ev.
-a → -ov (Mihov), -c → -(č)ev (Ignačev, Jazbečev) in -ov (Frančev ali Francov), -č, -š, -ž → -ev (Tinčev, Blažev, Kovačev), -e → -ov (Jožetov, Brcetov), -i → -jev (Francijev, Kosijev), -o → -ov (Mirov, Zdravkov, Tankov), -u → -jev (Premrujev, Nehrujev), sogl. → -ov, -ev, -jev (Borisov, Matejev, Igorjev; Žanov), polgl. → -ev, -ov (Jakčev, Pavlov, Petrov, Mačkov, Kvedrov, Vozlov).
Mihov, Gregov (Grega), Gregorjev (Gregor), Mohorjev (Mohor), Trdinov, Ignačev, Borisov, Tinčev, Kosijev, Mirov, Jakčev, Vozlov (Vozel), Matejev, Tankov (Tanko), Premrujev, Ježev, Jožetov, Jazbečev.

Raba imena in priimka
Kadar rabimo ime (naziv) in priimek, ne tvorimo svojilnega pridevnika:
Jurij Dalmatin → Biblija Jurija Dalmatina (neustrezno: Jurij Dalmatinova Biblija)
Marjan Kozina → simfonija Marjana Kozine (neustrezno: simfonija Marjan Kozina)
gospod Kovač → družina gospoda Kovača (neustrezno: gospoda Kovača družina)

V imenih ustanov, katerih neprva sestavina je iz imena in priimka, sta imeni v rodilniku:
Osnovna šola Franceta Bevka, Osnovna šola Ivana Cankarja.
Napačno: Osnovna šola Ivan Cankar

3.4 Ločila

3.4.1 Pika
- v okrajšavah: ga., ge. (gospe), g., gg. (gospodje), str., ipd., t. l., d. d. (napačno: d.d.), p. p. (napačno: p.p.), št. (= številka), štev. (= število), l.r., prof., dr.;
- v decimalnih številih: 3.15 (pravopisno bolje: 3,15), v datumih: 28. 8. 1999, 28. avg. 1999, 28. avgusta 1999 (neestetsko: 01. 05. 1999), za vrstilnimi števniki tipa 'prvič': 1., 2., 3., 10., 16. uri, 50. obletnica, 40. leta.
- ob 8. uri zjutraj = ob 8^h zjutraj
- 8^{15}: pika med številko za ločevanje ur od minut se opusti, če številke za minute pišemo privzdignjeno. Pri številki nad 10.000 lahko piko nadomeščamo s presledkom: 137 744.

Pomni: 6. c, 6. c-razred, napačno: 6.c

3.4.2 Kdaj pike ne pišemo?
- pri 75 (petinsedemdesetih) letih;
- v členih 6–8;
- Bratu bi povedala, pa ... / Bratu bi povedala, pa – (Za izpustnimi tremi pikami ali za izpustnim pomišljajem pike ni.)

Pike v elektronskem naslovu (oz. med njegovimi deli[48]), med deli enot v desetični klasifikaciji (UDK) ali pri desetično zaznamovanih delih besedila (npr. pri oznakah poglavij s številkami) pišemo stično: 37.015.3.

Raba pike v datumih:
15.4.2002 → pravilno: 15. 4. 2002 (pika je levostična, kar pomeni, da ji sledi presledek).

3.4.3 Tri pike (ali tropičje)
(končno in nekončno nestično ločilo) so stilna varianta nekaterih rab pomišljaja. Uporabljamo jih za izpust, spremembo skladenjskega naklona in vrinjeni stavek:

Primer enodelnih treh pik (s katerimi označimo npr. nedokončano misel):
Prosim, nikar mi ne ...
Ne morem verjeti, da ...
Prijetno mi je bilo ... pri srcu.

Primer dvodelnih treh pik:
Treniral je celo leto ... kakor je trener zahteval ... in danes zmagal.

[48] Na koncu elektronskega naslova pike ni.

Še vedno ste divji ... kako bi vam potem lahko verjel ...
Bolan je ... vsako leto ga obišče gripa ..., zato ga ni v službo. (Nasvet: vrinjene stavke je bolje pisati z nestičnim pomišljajem ali vejico.)
Tri pike uporabljamo tudi za okrajšave v navedku ali citatu, npr. V poglavju Ločila /.../ obravnavamo skladenjsko /.../ in neskladenjsko rabo.

Izpust dela besede (ne povedi!) označimo z levostičnimi pikami: Ti si moja sr...!

V stolpčnem naštevanju enot, ki niso stavki/povedi, lahko uporabljamo vejico (tedaj je na koncu pika), ali pa nobenega ločila (tedaj na koncu ne pišemo pike):

V vednost poslati:
– predsedniku,
– podpredsedniku,
– arhivu,
– kandidatu.

V vednost poslati:
– predsedniku
– podpredsedniku
– arhivu
– kandidatu

3.4.4 Raba dvopičja
Dvopičje je v obrazcih, skrajšanih napovedih, naštevanju, premem govoru in navajanju avtorja pri literaturi (virih) levostično ločilo:
Tisk: Tiskarna Perutnina Ptuj
Jože Toporišič: Enciklopedija slovenskega jezika
Vprašala je: "Kdaj pelje vlak za Ljubljano?"

Neskladenjska raba dvopičja je obvezna v pomenu *proti* (Drava je zmagala z rezultatom 2 : 6.), kot znak za deljenje (50 : 10 = 5), za izražanje nasprotja (črno : belo, sladko : kislo : grenko).

3.4.5 Raba pomišljaja
Glede na rabo poznamo več vrst pomišljajev: narekovajni, odstavčni (alinejski), oklepajni, predložni itn. Pomišljaj je lahko stičen ali nestičen.
Stični pomišljaj uporabljamo v pomenu *od ... do*: vlak Ljubljana–Maribor, str. 13–18, v letih 1990–2000, znižanje 30–50 %[49].

Nestični pomišljaj pa kot alinejski pomišljaj uporabljamo pri naštevanju, v pomenu *proti* in kot matematični znak za odštevanje.
Primeri:

- Ločila so:

PRAVILNO	NAPAČNO
– pika	-pika
– vejica	-vejica
– klicaj	-klicaj
– vprašaj	-vprašaj

- tekma Olimpija – Branik
- 30 – 10 = 20

Kot znak temperature pod 0 (minus) je pomišljaj desnostični: –5 °C ali –5°.

[49] 50% pomeni zapis pridevnika petdesetodstotni (50-odstotni), 50 % pa zapis števnika in samostalnika (50/petdeset odstotkov).

Vezaj in pomišljaj sta različni ločili, zato ju moramo med seboj razlikovati ne samo po pisni obliki, ampak tudi po uporabi.

- namesto predlogov od … do: Odprto 8.00–12.00.
- namesto predloga: v letih 1995–99, v letih 1995–1999, stran 5–15;
- Neznanje ali prefinjenost – to je zdaj vprašanje;
- namesto izpuščenih besed: Slovenija – moja dežela;
- v matematiki kot minus, za izražanje temperature, nasprotij: 4 – 4 = 0, –10 stopinj, belo – črno;
- veže priredne besede ter imena in priimke s psevdonimi; postaja Maribor – Ptuj, Josip Murn – Aleksandrov (obe besedi, ki tvorita priimek, se pregibljeta: Josipu Murnu – Aleksandrovu).

3.4.6 Oklepaj
Je stično ločilo, npr. (tj. revolucija), [Maribor 2000].

3.4.7 Vejica
Vejice ni, kadar levi pridevnik določa celo preostalo besedno zvezo, začenjajočo se s pridevnikom: dolgi kodrasti lasje, huda nalezljiva bolezen.

Če so v povedi pristavčni členi, jim na obeh straneh napišemo vejico:
Največji slovenski pesnik, France Prešeren, se je rodil ... (pristavek 'France Prešeren' je kot lastno ime določilo pred njim stoječe besedne zveze; uporabljamo ga, kadar domnevamo, zveza naslovniku tega imena ne napoveduje samoumevno).

Vejica v protivnem priredju:
Mimo mene si šel, in (= vendar) se nisi oglasil.
Veliko si je prizadeval, ali uspeha ni bilo.

Vejica v posledičnem priredju:
Bilo nas je devet, in (= zato) eden je moral od hiše.
Zatri knjigo, in tema se zgrne nad nami.

Vejica loči tudi vrinjen stavek:
Cankar, to vemo, je živel dalj časa na Dunaju.

Vejica v datumih:
Roditeljski sestanek bo 9. 4. 2002 ob 16. uri. Roditeljski sestanek bo 9. aprila 2002 ob 16. uri. Roditeljski sestanek bo dne 9. 4. 2002 ob 16. uri. (Vejice ni.)
Roditeljski sestanek bo v torek, 9. 4. 2002, ob 16. uri. Roditeljski sestanek bo v torek, 9. 4. 2002, ob 16. uri. (Vejici ločita "pojasnjevalni del torka", tj. 9. april 2002, kamor pa ura ne sodi.)
V/Na Ptuju, 9. 4. 2002[50] // V/Na Ptuju, 9. aprila 2002 // Ptuj, 9. aprila 2002 // Ptuj, 9. 4. 2002 /vejica je vsepovsod, ker loči *kraj* od *časa* (datuma).

[50] Pike za letnico ni.

4 PRAVOPISNE IN OBLIKOSLOVNE JEZIKOVNE ZANKE

Skupaj ali narazen?
Narazen pišemo takrat, kadar lahko zvezo razvežemo s *kot* ali *do*: čokoladno rjav = rjav kot čokolada, kričeče rdeč = rdeč, da kriči.

Priredne zloženke (ali izpeljanke iz podredno zloženega samostalnika) pišemo s stičnim vezajem: črno-bel, modro-belo-rdeč, pedagoško-znanstven, vzgojno-izobraževalen, delavsko-kmečki, sladko-kisel. Vezaj pomeni *in*: črn in bel, pedagogika in znanost, vzgoja in izobraževanje. Pomembno je, da vemo, iz katere samostalniške podstave je nastala izpeljana beseda: analitsko-planski (← analiza in plan), lietrarnozgodovinski (← literarna zgodovina).

Podredne zloženke (ali: samostalniške zloženke iz podredno zloženih podstav) pa pišemo skupaj (ne glede na tujost ali domačnost sestavin): jugozahod, avtogaraža, avtocesta. Toda: če je prva sestavina črka, kratična zveza črk ali številka, se piše z vezajem: b-razred, C-vitamin, A4- format, 2. b-razred (toda: razred 2. b), c-mol.

Skupaj in narazen pišemo: alfa žarki/alfažarki (bolje: žarki alfa), lego kocke/legokocke (bolje: kocke lego), tempera barve/temperabarve (bolje: barve tempera), dum dum krogla/dumdumkrogla (bolje: krogla dum dum), angora volna/angoravolna (bolje: volna angora). SP 2001 pa priporoča, da se npr. vikend hišica ali žiro račun pišeta le skupaj: vikendhišica, žiroračun.

Skupaj pišemo vrstilne, ločilne in množilne številnike: enaindvajseti (21.), dvatisoči (2000.), stodvajseter.

Skupaj pišemo tudi vse druge tvorjenke iz številnikov: osemtisočak, šestmilijonski, pettisočkrat, dvatisočdrugič.

Narazen pišemo zveze s *čim* in z *nič*: čim bolj, čim več, nič koliko, nič kaj

Vezaj je ločilo, ki ga najpogosteje napačno uporabljamo v naslednjih primerih:
- prirednih zloženkah: vzgojno-izobraževalni proces (vzgojni **in** izobraževalni); tako še: slovensko-angleški slovar, črno-beli film;
- v zloženkah, če je prvi del številka ali črka: 40-letnica, 10-odstotni (10% ali 10-%-ni), UK valovi (= UKV), CD-plošča (beremo: cede plošča), C-vitamin, TV-spored, c-mol, 6. b-razred;
- med raznorodnimi deli: LDS-ovski, v 20-ih letih, 50-litrski bojler, TOMOS-a, TAM-ov, AIDS-u, PIL-ovski;
- v primerih kot: šest- ali sedemletni otroci;
- pred zaimki in prislovi kot: le-ta, le-tod;
- v zvezi prvotnega in privzetega priimka oz. med imenom in vzdevkom: Zofka Kveder-Jelovšek (dvojni priimek je mišljen kot ena, sestavljena beseda).

TODA:
- osnovnošolski (napačno: osnovni in šolski, saj ne gre za priredni besedi), formalnopravni, znanstvenostrokovna literatura, modrozelen (zelen z odtenkom modre barve – mislimo na eno barvo);
- odstotkov (10 %), 40. obletnica;
- Tomosa, Tama, aidsa, (male črke);

- vitamin C, spored TV (beremo: spored televizije, vendar je lepši izraz: televizijski spored), (TV Slovenija za Televizija Slovenija)
- učenci vozači;
- Zofke Kveder-Jelovšek (priimka ne postavljamo v sklon).

Zveze prislov + pridevnik
Pišemo jih samo narazen: splošno znan, na novo poročen, tako imenovani.

Zloženke s številkami
Pišemo jih samo skupaj: petkilogramski (oz. 5-kilogramski). Sem sodi tudi 50-odstotni (50%).

Zloženke s črkami
Pišemo jih s stičnim vezajem[51]: C-vitaminski (izg. [cevitaminski]).

Sklopi s -koli, -kdaj, -kam
Pišemo jih skupaj ali narazen, vendar je bolje narazen: čigar koli/čigarkoli, kam koli/kamkoli, kjer koli/kjerkoli, malo kdaj/malo kdaj, redko kam/redkokam.

Prislovne zveze s predlogom ali z veznikom
Pišemo jih samo narazen: sem ter tja, noč in dan, bolj in bolj.
Paziti moramo na istoglasne enote besedila (ki jih imenujemo tudi enakoglasnice):
natanko : na tanko
nadrobno : na drobno
odspodaj : od spodaj
odzunaj : od zunaj
odzadaj : od zadaj
napol : na pol

Medmeti
Enobesedne medmete pišemo skupaj: juhuhu, bogdaj, hopla, zbogom, jojme, juhej, tralala, brrr.

Ponavljajoče medmete pišemo narazen: čiv čiv čiv. (Toda včasih izgovor narekuje rabo ločila: čiv, čiv, čiv.)
Primera: Iz gnezda se je zaslišal droben čiv čiv. Čiv, čiv, čiv, se je oglašala ptica.

Medmete pišemo tudi s stičnim vezajem: hov-hov-hov. He-he, se je zasmejal.

Figurativni medmeti (v SP 2001: premenilni figurativni oz. likovni medmeti) se pišejo (v glavnem) narazen: bim bam, resk resk, križ kraž. Izjema je *cikcak*.
Primer: Bim bam, je odmevalo po vasi.[52]

Podvojene medmete pišemo narazen: av av, hov hov, joj joj.

Stopnjevane medmete pišemo narazen: joj prejoj.

Pozdrave (iz več besed) pišemo (večinoma) narazen: na svidenje, lahko noč, bog daj srečo.

[51] Pomišljaj (–) je daljši od vezaja (-).
[52] Vejica!

Toda: SP 2001 pa priporoča, da se lahko medmeti, katerih sestavine so ali iste ali podobne, pišejo z vezajem, če se sicer pišejo tudi skupaj ali narazen: ha-ha-ha (poleg ha ha ha in hahaha), bim-bam (poleg bim bam).

u ali v?
vdan, vkleniti, vtisk, vžgati, vkopan, vstati : usesti se, učlovečiti, uglasbiti, uleči se
Toda: vbiti/ubiti, vdor/udor, vsuti/usuti (se), vliti/uliti.
Pomni: ček unovčimo, obstanemo kot vkopani, ladja se usidra, na stol se usedemo, uležemo se na posteljo.

Raba ostali/drugi
Beseda ostali s pomenom drugi v povezavi z osebami ni dovoljena.
Primera: Pet kandidatov je bilo sprejetih, ostali pa ne. (→ ... *drugi* pa ne.)
Po potresu ostali ljudje → pravilno: preživeli ljudje.

Bogastvo ali bogatstvo?
Pravilno je *bogastvo*. Toda: *gospodstvo* in *gospostvo*, *predsedstvo*, *sorodstvo*.

Priponsko obrazilo -lec ali -vec?
Priponsko obrazilo *-lec* ima prosto varianto *-vec*, če je na koncu korena *l* ali *lj*: voliti → volilec/volivec.
Nekateri primeri imajo podobne vzporednice, tvorjene iz pridevnika: glagol *blebetati* → blebetalec proti pridevniku *blebetav* → *blebetavec*.
Sicer pa priponsko obrazilo *-vec* dodajamo: korenu na samoglasnik (večinoma v primerih, ko gre za vršilca dejanja: klati → klavec, briti → brivec) in osnovi na samoglasnik, če je pred glagolsko pripono *l* ali *lj*: ponavljati → ponavljavec.
Tako še: *volilec/volivec, volivstvo/volilstvo, volivkin/volilkin, volivčev/volilkin.*
Nasvet: uporabljajte obliko -lec (*bralec, sanjalec, gledalec, ponavljalec*).

Raba glagola *zalagati se* v pomenu *prizadevati* si je v SP 2001 prepovedan, *stavkujoč* pa nepravilen (pravilno: *stavkajoč*).

Po toliko letih ali po tolikih letih? S petero ali s peterimi možmi?
Obe različici sta pravilni, vendar je raba ločilnega števnika (namesto glavnega) pri števnih samostalnikih redka. Pri množinskih in neštevnih samostalnikih pa je raba ločilnega števnika edina dopustna (dvoje vrat/dvoja vrata, dvoje grabelj/dvoje grablje, dvoje vino).
Oblike kakor *z dostimi, z večimi, s parimi* so kot prilastki neknjižne.

Pravilna raba čim/čem/čimer itd.
Po čim → pravilno: po čem
s čemer → pravilno: s čimer
pri njem → pravilno: pri njem (Zamenjava dajalnika in mestnika ni niti dovoljena niti pravilna.)
plesoč → pravilno: plešoč
bogat na → pravilno: bogat z (rudami)
Vstopil je brez da bi potrkal. → pravilno: Vstopil je, ne da bi potrkal.
dogovoriti sestanek → pravilno: dogovoriti se za ...
Rebulin (roman) → pravilno: Rebulov
dvomiti v → pravilno: dvomiti o

Pravilna raba ki/kateri/katera in vsakomer
Ki uporabljamo v vseh sklonih, *kateri* pa načeloma le v zvezi s predlogi: Človek, *o katerem* sem ti govorila ...

Za pomen tisti, ki uporabljamo *kateri* (vse druge rabe so starinske): *Kateri* hočejo kaj znati, se morajo učiti. Če katera gospa ne more več hoditi, se lahko pelje. *Kateri* hočete biti prej na vrhu, lahko greste po tej bližnjici.

Za izražanje svojilnosti/pripadnosti v rodilniku uporabljamo *kateri*: Odbor, *katerega* naloge so znane, je potrdil vse sklepe.

Kateri uporabljamo tudi za izogibanje nejasnostim, dvoumnostim: Mati mojega prijatelja, *kateri* je zdaj v Kopru, je hudo zbolela. To je tisti, *kateremu* sem vse zaupal.
Napačno: Veter je podrl več dreves, ki so padla na avtomobile. → pravilno: ... *da* so padla ..., *in* so padla ...
Dal je denar natakarju, ki se mu je zahvalil. → pravilno: ... in ta se mu je zahvalil.

O vsakomur je vedel povedati kaj lepega. → pravilno: O vsakomer je ...

Katero število?
Kadar naštevamo, smo v dvomih, po katerem delu (jedru) osebka se naj ravna število povedka: Izpostavljena je/sta/so/ čutnost in številna nasprotja. → pravilno: Izpostavljeni so čutnost in ...

Pravilo: *edn.* + *edn.* + *ednino jedro* ali *edn.* + *neednino jedro* zahtevajo množinski povedek: Tine, Metka in Aleš spuščajo zmaja. Ti in tvoja brata boste zakurili ogenj.
Edn. + *ednino jedro* zahtevata dvojinski povedek: Betka in Dora pridno študirata.

Raba orodnika
Za govorjenim c j č ž š dz sledi končnica -em: s stricem, z brucem, pred bojem, z nožem, s koše. Toda: z radiem (radijem).
Za črko c, če zaznamuje glas k, je končnica -om: z Balzacom.

Raba trpnika
Napačna raba: Naj se da besedo prizadetim. → pravilno: ... beseda prizadetim.
Tega klobčiča se ne da razmotati. → pravilno: Ta klopčič ...
Uro se da ustaviti, čas pa ne. → Ura se da ...
... bilo je posekano 90 hektarjev gozda → pravilno: … posekanih ...

Pravilno naglaševanje
ustrélil, ustrelíla, umóril, odebélil, govóril, kosíl/kosil, pokosíla, tóliko, prislov (naglašeni i s krativcem).

Raba srednjega spola, zaimkov, številnikov, predlogov
Vozilo je bilo zaradi njegove barve le slabo opazno. → pravilno: *svoje* barve
Ne sramujem se moje preteklosti. → pravilno: *svoje* preteklosti

Po uporabi obesi vrč na svoje mesto.[53] → pravilno: ... na *njegovo* mesto.

Pomni: Povratno-svojilni zaimek uporabljamo za izražanje svojine osebka v stavku.
Zato: To je *moj* nož. (nož je osebek, ne jaz)
Vzel sem *svoj* nož. (jaz sem osebek, nož je moja last)
Vreme, kakršnega smo imeli ... → pravilno: *kakršno*
Večina Slovencev ni zadovoljna s stanovanjem, kakršnega ima. → pravilno: *kakršno*
Verjetno ni vprašanja, na katerega bi teže odgovorili. → pravilno: *na katero*
Pri prodaji mleka, za katerega trdijo, da je umetno ... → pravilno: *za katero*
Sedaj vodi enega od treh gibanj ... → pravilno: *eno*
Hoditi čez in po progi je nevarno. → pravilno: Hoditi *čez progo in po njej* je nevarno.
Po tolikih letih me ni nihče več spoznal. → pravilno: Po toliko letih ...

Geslo *vsakomur svoje* pogosto napačno uporabljamo, saj je pravilno: *vsakomur njegovo*.

Vsak je nedoločni zaimek, ki pomeni nekaj najbolj splošnega.
Npr. Odnesel sem jo brez vsake praske. → pravilno: Odnesel sem jo *brez najmanjše* praske.
Napačna je tudi raba *brez vsakega vzroka* → pravilno: *čisto brez vzroka.*
Pisal je brez vsake napake → pravilno: *brez* napake.
To je brez vsakega smisla → pravilno: To je *povsem nesmiselno*.
Z dnem je pritisnil mraz. → pravilno: *Proti jutru* je ...
Toda fraza *Dopis z dne 10. maja 2002* je pravilna.

Raba številnika en/eden
Knjižno pogojna (odvetovana) je raba en v primerih:
en čas čakati → pravilno: *nekaj* časa
Že ene tri dni ga ni. → pravilno: *približno* tri dni ...
z enega brega na drugega → pravilno: *z brega na breg*
Neknjižno pogojno (nedovoljeno) je: Eni vaščani so bili za, drugi pa proti. → pravilno: *Nekateri* vaščani so ... Ena čez drugo sta govorili. → pravilno: *Obe hkrati* sta ... en moški → pravilno: *neki*, hoditi eden za drugim → *drug za drugim*.
Napačna raba: Bil je en velik revež. → pravilno: Bil je velik revež. Bi mi posodili eno knjigo? (v pomenu *kako*)? → pravilno: (Ali) (b)Bi mi posodili knjigo? To so ti eni čudaki! → pravilno: To so čudaki!

Dovoljena je raba: *biti enih misli, pod eno streho, eden je zbežal, trije so ostali, vsi do enega so prišli, eno z drugim.*

Vplivati na kaj
Vplivamo le na tisto, kar že obstaja, npr. Prijatelji slabo vplivajo nanj. Potres je vplival na zmanjšanje turistične ponudbe za te kraje. → pravilno: Potres je *zmanjšal* turistično ponudbo ... Podobno še (napačno): S prodajo smrečic po nizki ceni bistveno vplivajo na zmanjšanje divje sečnje.

Voditi
Napačna raba: voditi pogovore (= *pogovarjati se*), voditi boje (= *imeti boje, zaplesti se v boje*).

[53] Napis pri ruski kapelici pod Vršičem.

Vnesti – vnašati
Napačna raba: vnesti v zapisnik → pravilno: *zapisati*, vnesti v proračun → pravilno: *postaviti v proračun*, *vpisati*, *vstaviti* (številke).

Vključiti – vključevati
Vključimo pečico, tok, zvočnik. Glagol izhaja iz hrvaščine in zanj nimamo ustreznega nadomestila.
Napačna raba: V to so vključeni tudi najmlajši. → pravilno: ... so *zajeti* ...
Podobno je okorna in nepriporočljiva raba besede *vključno*.

Višek (= vrhunec)
Nepravilna raba izhaja iz napačnega razlaganja viška kot presežka: viški delovne sile → pravilno: *presežni delavci* oz. *presežki* delovne sile.
viški sladkorne pese → pravilno: *presežki*
Pravilno: *Višek* kariere je dosegel v prvem obdobju.

Večina (manjšina)
Pravilno: Večina je bila hitra.
Napačno: Večin**a** igralcev je bil**o** prepočasn**ih**. → pravilno: je bila prepočasna.
Večin**a** cest je bil**a** mokr**ih**. → pravilno: Veliko cest je bilo mokrih./Večina cest je bila mokra.

Ugovarjati
Pravilno: imate pravico do *ugovora*, imate *pravico ugovora*. Napačno: imate pravico na ugovor.

Ugoditi/ugovarjati
Ugovarjamo staršem, učiteljem, sodbi, ne pa tudi nepoštenemu ravnanju ali prošnji.
Prošnji ali prijatelju *ugodimo*.

Uspeti

napačno	pravilno
Uspel je dokazati.	Uspelo mu je dokazati.
Uspel sem.	Uspelo mi je.

Uporno
Napačno: uporno si prizadevati (pravilno: *vztrajno, zagrizeno*). Uporen je namreč tisti, ki se upira!

Tvoriti
Napačno: izjemo tvori → pravilno: *izjema je*, tvoriti besede → pravilno: *delati* besede, vsi člani tvorijo družino → pravilno: *sestavljajo* jo.

Prisegati – zaprisegati (prisega – zaprisega)
Prisegajo novinci (tako, da ponavljajo prisego), *zaprisegajo* pa jih njihovi predstojniki tako, da izrekajo prisego.
Napačno: Novinci so zaprisegli. Iz ust mladih doni slovesna zaprisega. → pravilno: *prisegli, prisega.*

Prisluhniti
Prisluhnemo, ko začnemo poslušati, nato poslušamo.
Napačno: Prihodnje pol ure lahko prisluhnete zabavni glasbi. → pravilno: ... lahko *poslušate* zabavno glasbo.

Pristati
Pristanemo z ladjo, ob bregu, s čolnom; pristane letalo, helikopter ... Neustrezna pa je raba pristati na kaj → pravilno: *privoliti v kaj, strinjati se z nečim*. Na to ne pristanem. → pravilno: Tega ne *sprejmem*.

Beležiti, zabeležiti
Ustreznejša je raba *pisati, zapisati*. Povsem neprimerna pa je naslednja raba: Naši košarkarji so zabeležili novo zmago. → pravilno: *dosegli*, čeprav jo SP 2001 dopušča v publicistični (novinarski)[54] rabi.

Raba besede špica
Špica je dovoljena beseda v knjižnem jeziku v zvezi z dežnikom ali s kolesom. Kot konica (npr. svinčnika) ali kot čipka ali kot filmska glava pa ni.

Raba besede šolnik
Beseda *šolnik* (in iz nje izpeljane besede, npr. šolniški) je neobčevalna. Zanjo SP 2001 navaja ustreznejši obliki: učitelj, prosvetni delavec. Iz besede šolnik je pravilno izpeljana le beseda *šolnina*.

V **SP 2001** so dovoljene besede zvijav (ki se da zvijati), špagarice, špalir, šmentan, škrtniti (škrtljati), beseda špaga (za vrv, vrvico) pa ni dovoljena.

Zaimek *ona*
Rodilnik *je*, tožilnik *jo*: Nabrali so smolo, tam jo je bilo veliko. → pravilno: ... tam je ***je*** bilo veliko.
Ne boš jo odnesel. → pravilno: Ne boš ***je*** odnesel.

Zanikanje
V nikalnih stavkih je predmet stavka v rodilniku: To pa mi nisi povedal. → pravilno: *Tega* pa mi nisi povedal.

Daljen (daljna, daljno)
pomeni to, kar je daleč: **daljne** gore, pokrajine; daljni sorodniki, spomini; Daljni vzhod.

Daljnji (daljnja, daljnjo)
pa pomeni to, kar še pride (isto pomeni *nadaljnji*), npr. daljnja bodočnost.

Predlog iz – s, z
iz Japonske : z Japonskega
iz Koroške : s Koroškega
iz Švedske : s Švedskega

[54] Publicistična zvrst jezika ne ustreza najstrožji normi slovenskega jezika, vendar je dopuščena. Ne sodi pa v strokovno literaturo.

Pomni: predlog s/z + število: s 6, s 3, z 21, z 18.
Pomni: biti na hodniku – stopiti s hodnika, biti v hodniku – stopiti iz hodnika.

Ves ali **cel**
Cel pomeni nerazrezanost, neokrnjenost, *ves* pa celotnost posameznih delov.
Primeri: Žoga je še *cela*. *Cel/Ves* razred se mu je smejal. *Cel/Ves* dan smo delali. *Vsi* udje ga bolijo.

Zaželjen ali zaželen
Dopuščeni sta obe obliki, vendar je normativno ustreznejša oblika *zaželen*. Zakaj? Zaželen je deležnik, deležniki pa so odvisni od glagola (želeti).

Števniki
dvakrat toliko → pravilno: *še enkrat toliko*
Napačno: Požarov je letos trikrat več kot lani. → pravilno: ... *trikrat toliko* kakor lani.
Glavni števniki: en, dv**a**, tri itn. Oblika *dve* je pogovorna, kar pomeni, da je del pogovornega jezika, ne pa standardne slovenščine. Kljub temu ni nepravilna, vendar jo uporabljamo v bolj neformalnih položajih.
(Opomba: pri pouku v šoli, npr. pri matematiki pa ni dopustna.)

Devet ali devetih?
Ljudje, nimate devet življenj! → pravilno: *devetih* življenj.
Tako še: Vrnil se je z devet gasilci. → pravilno: *devetimi* gasilci.

Bolan, bolna
Sosed je *bolan*, soseda pa *bolna*.

Kalodont ali kaladont?
Pravilna oblika je *kalodont* (po francoski znamki zobne paste).

Pavst papir, paust papir ali pavs papir?
Pravilna je oblika pavs papir, ki jo lahko pišemo skupaj ali narazen: *pavs papir* in *pavspapir*.

Kako sklanjamo *prah*?
Po moški sklanjatvi, torej enako kot *mah*, *led*, *sram*. V knjižnem jeziku je rodilniška oblika prah**u** (z naglasom na u), dajalniška pa pr**a**hu (z naglasom na a). Isto velja za med in vse druge omenjene samostalnike.[55]

Primernejši ali bolj primeren?
Stopnjevanje s prislovom bolj ali z obrazili? Praksa (kljub pravilom) dopušča oboje: primeren – primernejši – najprimernejši in primeren – bolj primeren – najbolj primeren.
Tako še npr. izkušen, ljubezniv, neumen.

Glavni števniki ob samostalniku
Kako dolgo dežuje? – Dva *dni*? ali Dva *dneva*?
Pravilno je oboje, ker na vprašanje Koliko? in Kako dolgo? odgovarja samostalnik v tožilniku. Pri zanikanem povedku pa se ne spremeni v rodilnik (Niti dva dni ni zdržal).
Toda: Preživeli so *dva* jasna dneva na obali.

[55] Vse o sklanjanju vam na internetu ponuja Amebisov sklanjalnik. Dostopno na naslovu: http://www.amebis.si

Če dodamo pridevniku in samostalniku številnik, se ravnamo po pravilu: glavni številniki do pet se obnašajo kot običajni pridevniki (lepa *stola*/dva *stola*, lepe stole/tri stole). Glavni številniki od pet naprej pa ob sebi zahtevajo samostalnik v rodilniku (Trideset *stolov* je bilo polomljenih/visoki *stoli* so bili polomljeni).
Slovenci radi spregledamo tudi dvojino: z dvemi leti → pravilno: z *dvema letoma*.

Zamenjava deležja z deležnikom
Noseča težko breme, se je ženska zgrudila na tla. → pravilno: *Noseč* težko breme, se je ...
Nepregibno deležje na -č (v pomenu 'ko je nosila težko breme') ne smemo zamenjevati z deležnikom na -č (noseč-a-o, 'tisti, ki nosi') ali s pridevnikom noseča (ženska, ki 'pričakuje/nosi otroka').

Kaj je številka?
Številka je znamenje za številke od nič do devet, npr. 15 sestoji iz dveh številk: 1 in 5. Imena številk so: *ničla, enka, dvojka, trojka, štirica, petica, šestica, sedmica, osmica in devetica*. Številka (arabska ali rimska) je znak ali z besedo zapisana oblika za število.

Kot zanimivost: 'telefonska številka', npr. 379 652 821, je že zaradi imena ena sama oz. predstavlja eno samo število. Sestavljena je iz številk, zato bi jo morali pravilno prebrati: tristo devetinsedemdeset milijonov šesto dvainpetdeset tisoč osemsto enaindvajset, vendar tega nihče ne dela (in tudi ne zahteva). Če bi hoteli številko razbiti na manjše dele, bi jo morali prebrati s številkami, iz katerih je sestavljena: trojka sedmica devetica šestica petica dvojka osmica dvojka enka.[56]

Komuniciranje ali komunikacija
Komuniciranje je sopomenka sporazumevanju; komunikacija pa je sredstvo sporazumevanja (tj. komuniciranja).

Besede z *j*
naključje, nadaljnji, neživljenjski, klekljarica, prihodnjik, tretjina, tretjikrat, tjulenj, zvonjenje, milijon, zamegljen (čeprav iz: megla), olimpijada, meridijan, italijanist, salmijak.

Besede brez *j*
ambient, ambiciozen, anion, avion, bakla, bilka, bonboniera, brižinski, cokla, čebulček, čebelnjak, kalivost, kokošereja, material (-en), nacionalen, nezaželen, orglar, servieta, radio, zaželen, žvrgolenje.

Bombonjera ali bonboniera
SP 2001 dopušča rabo obeh oblik. Prav tako navaja dvojnice za bombon/bonbon, bombonček/bonbonček.

Neopravičen ali neupravičen?
Oboje, vendar v različnih pomenih: ne**o**pravičeno → za kar ni opravičila (dejanje, izostanek, odsotnost); ne**u**pravičen → kar ni utemeljeno, dokazano, upravičeno (bogatenje, sum, strah).

[56] Celotni zapis o telefonski številki je sicer pravilen, vendar je namenjen bolj šali in prikazu nesmiselnosti (nepraktičnosti) strogega (neživljenjskega) upoštevanja pravopisnih pravil.

Glagol tresniti, treskniti in treščiti
Tresnemo ali tresknemo koga po glavi, strela lahko tresne in treskne v hišo; tudi v hišo lahko trešči, fantje se treščijo (spopadejo), treščimo v morje (pademo, skočimo). Pridevniki iz teh glagolov so: tresknjen, tresnjen in treščen.

Polglasnik
Prepoznamo ga po tem, da včasih iz govorne verige izginja ali pa se vriva.

Primeri, kjer se -e izgublja: starec – starca, dedec – dedca, osel – osla, osem – osmina, voden – vodni, meter – metra, petek – petka, temen – temna, nizek – nizka, fantek – fantka, štrcelj – štrclja, sejem – sejma.

Primeri, kjer se -e vriva: vedro – (pet) veder, rebro – (pet) reber.

Samoglasnik -e ostane v pridevnikih na -ski (ne prevzame vloge polglasnika), če se v pregibanju ne izgublja: gangster, gangsterja → gangsterski, krater, kraterja → kraterski.

Pomni: brezposeln, nepopoln, novembrski, odrski, film, kodrček, kravl, litrski, metrski, ministrski, mojstrski, Petrček, registrski, vetrnica, zoprn, rebrca, popoln, smiseln.

Toda: okna – oken.

Kaj je citatna beseda?
To je beseda iz tujega jezika (ali iz narečja), ki se uporabi v knjižnem jeziku v izvirni obliki z vsemi pisnimi, govornimi in drugimi značilnostmi jezika, iz katerega izhaja: first lady (prva dama), jet-set (visoka družba, smetana), Coca-Cola, I am sorry, Ku Klux Klan, cool, full.
Pomni: Coca-Cola = podjetje, kokakola = pijača.

Polcitatne besede
so zapisane kot v izvirniku (predvsem v imenovalniku), neimenovalniške končnice pa so slovenske (izgovor je domač). To so torej besede, ki so le deloma prilagojene slovenščini.
Primeri: joulle, Goethe [gete], Mike [majk], Miami [majemi], Washington [vašinkton].

Kurikularen; kurikulum
Oba izraza uporabljamo v povezavi z učnim načrtom oz. prenovo učnih načrtov (npr. kurikularna prenova). Beseda kurikulum je latinskega izvora (curriculum) in pomeni tek, kroženje, obtok. Zanjo v slovenščini nimamo ustrezne dvojnice, zato sodi med sposojenke, ki smo jih prevzeli iz angleščine.

Dotacija : donacija : donatorstvo
Dotacija je vnaprej dogovorjen namen trošenja denarja, podaritev, dar, denarna podpora. Ponavadi je določena v obliki pisnega dogovora (pogodbe). V SSKJ je dotacija opredeljena kot ‘izredna denarna sredstva, ki jih prejme organizacija /.../ za izvršitev ali dovršitev kake naloge’.

Donacija (ki izvira iz fevdalizma) je podaritev denarja (npr. dobrodelni ustanovi, cerkvi), vendar ni vezana izključno na denarna sredstva. Donator (tudi: darovalec) je tisti, ki daruje, ki podari večji dar umetniške vrednosti.

Izraza 'donatorstvo' ni v SSKJ. V Slovarju tujk (Bunc 1984, 109) je donacija opredeljena kot latinska beseda za dar, dotacija pa kot latinska beseda za odmerjen znesek, denarno podporo.

Tujke
so prevzete besede, ki niso prilagojene slovenščini (npr. mednarodni glasbeni izrazi, manj znani strokovni izrazi, večina imen za avtomobile): allegro, a conto (kratica a c.), peugeot.

Kalk
je beseda ali besedna zveza, prevedena iz drugega jezika oz. narejena po tujih vzorcih: biografija (biographia, življenjepis), nebotičnik (sky-scraper), avtocesta (autostrada). (Kalkiranje je dobesedno prevajanje tujega.)
Kalki vdirajo v vse funkcijske jezikovne zvrsti, zlasti pa v strokovni in publicistični jezik (nuditi pomoč → pravilno: *pomagati*, dati obljubo → pravilno: *obljubiti*, ne kriv ne dolžan → pravilno: *nedolžen*, *nič kriv*).

Sposojenke
ali podomačene besede so povsem poslovenjene besede (tako v izgovoru kot v pisavi in pregibanju), npr. cekin, garaža, hiša, gol.

Tujka	**Sposojenka**	**Prevod**
business	biznis	posel
camp	kamp	tabor
disco	disko	
gin	džin	
leasing	lizing	zakup
spray	sprej	pršilo
text	tekst	besedilo
team	tim*	skupina, moštvo

*neustrezen izraz

Primeri dostavka, pristavka, izpostavka
Dostavek je dodani del stavka, ki bi ga neopazno lahko navedli že v njegovi glavnini. *Pristavek* je drugo poimenovanje iste predmetnosti v neposrednem zaporedju.
Izpostavek je ponovljeni ali ponovitev napovedujoč del stavka, ki se nanaša na isto predmetnost.
Pojej sladoled, sadnega. Prinesi kruha, črnega. – dostavek
Pes, človekov prijatelj, je dobil utico. – pristavek
Ne bojim se ga, Rudija. Janez, ta pa zna. Sin, ta je prava pokora. – izpostavek

Kaj je morfem?
Morfem je tisti del besede, ki kaj pomeni. Po Toporišiču je najmanjša množica glasov s svojim pomenom. Ločimo glasovne in ničte morfeme, premenilne, eno-ali večglasovne, proste ali vezane morfeme.
Morfemi sestavljajo besede: npr. da, in sta iz enega morfema; človekoljubje iz večih morfemov (človek-o-ljub-je), spomniti se (s-po-mn-i-t-i se).

Kaj je beseda?
Beseda ali leksem je najmanjša samostojna jezikovna enota s svojim pomenom.

To je nepretrgana in mestoma nezamenljiva množica glasov ali črk, med katere ne moremo ničesar vriniti. Ta množica glasov (črk) nekaj poimenuje in nekaj pomeni. Beseda ima tudi določeno skladenjsko vlogo in svoj naglas.
Besede so lahko enopomenske (npr. strokovni izrazi: transfuzija, sonet, glagol) ali večpomenske (npr. glava: moja, zeljnata, na avtomobilskem motorju, glava dopisa). Pri večpomenskih besedah je prvi pomen osnovni, vsi drugi pa preneseni ali zamenjani.

Primeri: Trta ima veliko očes. Z vej visijo brade lišajev. Vdeni nit v šivankino uho!

Besede so med seboj različno glasovno, oblikovno in pomensko povezane. Povezujemo jih tudi v družine (npr. vesel, veseliti se, veselje, veseljak, veselica; tisk, tiskanje, tiskar, tiskati, tiskarna, potiskan).

Kaj je podstava?
To je nespreminjajoči se del besede, ki je hkrati tudi nosilec osnovnega pomena. Podstava je torej del besede ali oblike pred obrazilom, npr. *kup-* v obliki *kupujem*.
Z njo tvorimo novo besedo (samostalnik, pridevnik, glagol itd.).
pis-mo
na-pis
pod-pis-ati
miz-ica → miz- = podstava, -ica = obrazilo

Kaj je pripona?
Je besedotvorno obrazilo, ki se postavi za podstavo tvorjene besede. Je torej morfem desno od korena, npr. miz-ic-a, kup-ov-a-ti, drob-c-en-a, pis-ec.

Kaj je predpona?
To je besedotvorno obrazilo, ki se postavi pred podstavo tvorjene besede oz. morfem levo od podstave: pred-pis, o-pis, na-pis, iz-pis, pra-jezik, pri-za-nesti.

Kaj je tvorjenka?
Tvorjenka je beseda, narejena iz podstave in obrazila, npr. mizica, peka, nadučitelj, toplokrven.

Kaj je sestavljenka?
To je nova beseda, narejena iz podstave s predpono, ki zamenjuje odvisni del podstave besedne zveze, npr. pod+pis = podpis. Tako še: priimek, podporočnik, prastar, nemoralen, neumen, protikandidat, prednaročiti, napisati. Pišemo jih samo skupaj.

Kaj je preglas?
Za c č j š ž stoji e:
- samostalnik:

brivec → z brivcem
koš → s košem
sreča + lov → srečelov
- pridevnik:

Aljoša → Aljošev, Goya → Goyev, Bush → Bushev, Kodaly → Kodalyev, Lasage → Lasageev (po izgovorjavi)

Kaj pomeni nestičnost?

Pomeni, da sta presledka med prejšnjim (predhodnim) znakom in znakom, ki sledi.
Npr. ločilo dvopičje v pomenu *proti*: 3 : 4.

Kaj pomeni stičnost?
je dejstvo, da se nekaj stika (ločilo s črko ali številko). Med ločilom in znakom ni presledka, npr. 10. (vrstilni številnik deseti).

Kaj pomeni desnostičnost?
Pomeni, da se stika z znakom, ki sledi oz. da je pisan brez presledka pred začetkom besede, npr. pika (ali drugo ločilo) na koncu povedi *Pridi na obisk. Kje si bil? Zapusti dvorano!*

Kaj pomeni levostičnost?
Pomeni, da se stika s predhodnim znakom oz. da je pisan brez presledka za koncem besede, npr. ločilo tri pike v povedi *Da bi te v...,* ali vejice in pika v povedi *Oče, mati, sestre, vsi so me začudeno gledali.*

Kaj je nekončno ločilo?
To je enodelno ločilo znotraj stavka/povedi (vejica, podpičje, dvopičje, vezaj, pomišljaj, tri pike).

Kaj je odpiralni oz. zapiralni narekovaj?
Slovenski pravopis pozna dvojne srednje, enojne srednje, dvojne spodaj-zgoraj, enojne spodaj-zgoraj in dvojne ravne zgornje. Z narekovaji zaznamujemo tudi poseben pomen, položaj ali vrednost posamezne besede ali besedne zveze in naslov podjetja, ustanove, umetnostnega dela ipd., ki bi ga brez narekovajev ne spoznali kot lastno ime.
Narekovaj (“ “) vedno pišemo pred dobesednim navedkom, citatom ali pred besedo s posebnim pomenom.
Zapiralni narekovaj ali neprvi narekovaj (” ”) pišemo navadno na koncu premega govora, citata ali besede s posebnim pomenom.

Kaj je izpostavno znamenje?
Katerokoli izbrano izpostavno znamenje (številka, črka, zvezdica ipd.) je nadpisano in levostično.
Npr. V naši šoli[1], V naši šoli*, V naši šoli[a]

5 TUJKE

Danes ne more biti noben jezik jezikovno čist in samosvoj. Vanj vdirajo tujke, ki izvirajo iz različnih jezikov in žargonov. Mnogim niti ne iščemo več izvora, saj smo jih 'sprejeli'. Kljub vsemu pa nas bolita tako uho kot oko, ko beremo reklame, napise trgovin, podjetij in lokalov, pa tudi imena izdelkov, ki jih ponujajo domači proizvajalci na tržišču: Color, Mercator, Telecom, Secom, Viator in razni transi, Terme Maribor, avkcija, homologacija, holding, afera, šofer, vikend, egoizem, čevapčiči, stik (steak), pizza, homogenizirano mleko, komponente itn. Te besede smo prevzeli, zato so prevzete besede.

Podoben (negativen) proces, ki zahteva predvsem določen čas, večkratnost uporabe in pasivnost (nezavzetost) vseh nas, pa čaka naslednje izraze: Dairy Queen, Sweet sweet way/waj, United Colors of Benetton, Night Jump, Šank rock, Gallus Carniolus, Sidarta, Aleph, E Meat, Junior Trade, Goya Company, Enigma E Security, Yutaly PMP, by-pass, blazer, legiske, capri hlače, Sunmix, Be-free, Boom. Ali: reklamni napis na mestnih avtobusih, TV in panojih: Worldwide Champion Follow us (za Marlboro), Share that taste (za Pall- Mall Export), Take five – take Marles, Nokia – Connecting People, Pampers: Soft Care System itd.

Z uporabljanjem teh tujk in tujih dobesednih povedi govorimo o dvojezičnosti nove vrste, ki pa ni dopustna, še manj pa jezikovnonormativno sprejemljiva. Zato moramo tudi v šolah na te odklone opozarjati in učence navajati na ustrezne slovenske besede. Sicer bomo čez nekaj let v učenčevem spisu brali, da je bila v zraku light, da je kultura frka in da užitka ne štekamo. Mar ni lepše slišati rokovska skupina, fotografska oprema, avtomobilska prikolica namesto rock skupine, foto opreme in avto prikolice? Učitelji nismo znanstveniki, zato moramo učiti in pisati v čim bolj poljudnem jeziku. Izogibajmo se strokovnim in tujim besedam, še zlasti, če zanje poznamo slovenske besede.

Res pa je, da se vedno ne moremo izogniti barbarizmom[57], slengizmom[58], vulgarizmom[59], internacionalizmom[60] in scientizmom[61]. Zato moramo o njih spregovoriti, jih poznati in se jim vsepovsod tam, kjer je le mogoče, izogniti.

Primeri:

animirati	spodbujati	ambient	okolje
aspekt	vidik	argument	dokaz
definicija	pravilo	delikt	prekršek
derbi	odločilna tekma	dispozicija	načrt
duplikat	dvojnik, dvojnica	eksteren	zunanji
ekstrem	skrajnost	etaža	nadstropje
etiketa	nalepka	horizont	obzorje
ideal	vzor	ideja	vodilna misel
individualen	posamezen	kaos	nered
karakter	značaj	karton	lepenka
kolekcija	zbirka	komentar	razlaga

[57] poden, kelner, folk, štos, super, makina
[58] bluziti, švasati, faca, šminkerica, žur
[59] Scati, jebemti
[60] vespa, skuter, marketing, bioinženiring
[61] fi-de-siécle, leksika, koreografija

komfort	udobje	kompliment	poklon
verbalen	usten, izražen z besedami	vizualen	viden, zaznaven z vidom
koncept	osnutek	kontakt	stik
kriterij	merilo (ocenjevanja)	stimulacija	spodbuda
objektiven	resničen	original	izvirnik
realizirati	uresničiti	status	stanje
precizen	natančen	procent	odstotek
procedura	postopek	reakcija	odziv
suplenca	nadomeščanje	relacija	razdalja
publika	občinstvo	razpored	razvrstitev

5.1 Pravopisne zanke

Po navadi kupi dva piva.	*To* ne boš naredil.
S *košom* na rami se je odpravil v vas.	*Cigareti* so škodljivi.
Samo *dva vprašanja* ti bom postavil.	Abecedo *vem* na pamet.
Do *zvonenja* sta še dve minute.	Deset jih je glasovalo, *ostali* so se vzdržali.
Ne glej *čez* okno!	Zarana me je pozdravilo *rdečo* nebo.
S *čopičom* je narisal pet slik.	Letos smo imeli *vročo* poletje.
Oba pisma je prebral v nekaj minutah.	Že dva tedna *jo* nisem videl.
To blago se *boljše* prodaja.	V planine hodimo z *gojzerji*.
Ali ne veš, da si pri nas *nezaželjen*?	Iz ognja se ni rešil *noben*.
Stari ata rad *lošči* čevlje od babice.	Ne loputaj z *vratmi*!
Oba odlagališča ležita blizu naselja.	*V slučaju* dežja izlet odpade.

NAPAČNO	**PRAVILNO**
Vztrajam na tem, da ga odslovite.	Vztrajam **pr**i tem, da ga odslovite.
Košarkarji so zabeležiti zmago.	Košarkarji so **dosegli** zmago. (… so zmagali.)
Učenci so premalo zainteresirani za delo.	Učenci se premalo **zavzemajo** za delo.
Padalo je zatajilo. Zdravstvena služba je zatajila.	Padalo je **odpovedalo**. Zdravstvena služba je **odpovedala**/ni opravila svojega dela. (*Zatajimo svoje besede, prepričanje, smeh, solze, sebe).*
Uro se da ustaviti, časa pa ne.	**Ura** se da ustaviti, **čas** pa ne.
Bilo bi koristneje, ko bi bil molčal. Pesniti je laže ko urejevati.	Bilo bi **koristnejše**, ko bi bil molčal. Pesniti je **lažje** ko urejevati.
To so čustva, ki se jih ne da zatajiti.	To so čustva, ki **se ne dajo zatajiti**.
Sosed je ugasnil luč/televizor.	Sosed je ugasil luč/televizor. *Ugasiti koga ali kaj; gl. je prehoden: ugasimo luč, žejo, svečo. Gl. ugasniti je neprehoden: Žarenje na nebu je ugasnilo.*
Uspel sem.	**Uspelo mi je**./Posrečilo se mi je.

Tudi pri nas so prisotne težnje …	Tudi pri nas **opažamo** te težnje.
Na to ne pristanem.	**Tega ne sprejmem**.
Do nesreče je prišlo konec avgusta.	**Nesreča se je zgodila** konec avgusta.
Vedno znova je prihajalo do prepirov.	Vedno znova **so se vnemali prepiri**.
Dajte Rdečemu križu, česar ne rabite./Knjige ti ne morem dati, ker jo še rabim.	Dajte Rdečemu križu, česar ne **potrebujete**./Knjige ti ne morem dati, ker jo še **potrebujem**. *(Gl. rabiti = uporabljati!)*
V svoje delo sem prepričan./V zmago smo prepričani.	V svoje delo **verjamem**./Verjamemo v zmago. *Prepričani smo o čem, verjamemo pa v kaj.*
Kar 80 % vseh učencev naše šole predstavljajo otroci iz mestne občine. Ti ukrepi predstavljajo precejšen prihranek. Družina predstavlja eno temeljnih družbenih skupin.	Med učenci naše šole je kar 80 % otrok iz … S temi ukrepi smo tudi precej prihranili. Družina je ena temeljnih skupin.
Ne pišem za odrasle, pač pa za mlade. To ni samo prijetno, pač pa tudi koristno.	Ne pišem za odrasle, **temveč** za … To ni samo prijetno, **temveč** tudi …
petkrat premalo/trikrat manj	**petina tega/tretjina tega**
V tem zavodu dobivajo delavci tudi 90.000 tolarjev./Trojici pet let zapora.	V tem zavodu dobivajo delavci tudi **po** 90.000 tolarjev./Trojici **po** pet let zapora.
Zvečer smo se podali na pot./Nikar se ne podajaj v boj.	Zvečer smo se **odpravili** na pot./Nikar se ne **spuščaj** v boj.
Za takšen način dela ni pogojev.	Za takšen način dela ni **možnosti**.
Ti problemi so pogojeni …	Ti problemi so **odvisni** …
leasing ali lizing	**lizing**; *podobno tudi*: ček, biro, šlager
Naša trgovina pokriva sosesko …	Naša trgovina skrbi za/obsega/oskrbuje …
Podatke smo dobili s pomočjo računalnika.	Podatke smo dobili **z uporabo** računalnika./… z računalnikom.
Odklonil je, da gre tja.	Odklonil je **predlog**, da gre tja. *Odklonimo nekoga/nekaj: cvetje, prošnjo, povabilo, nagrado, predlog, šolo, sodobno glasbo…), zato se gl. veže s samostalnikom*.
Odpravili smo se na Kozjak, kamor smo prišli … Vrglo ga je v jarek, kjer je obležal./S starši je prišel v Maribor, kjer je obiskoval osnovno šolo.	Odpravili smo se na Kozjak **in tja** prišli … /Vrglo ga je v jarek **in tam** obležal./S starši je … **in tam** obiskoval …
V tej šoli je zaposlenih 30 učiteljev, vendar nihče nima visoke izobrazbe.	V tej šoli …, vendar **nobeden izmed** njih nima … *Nihče in nobeden (noben) sta nedoločna zaimka. Nihče se uporablja samo za ljudi, nobeden (in noben) pa tako za ljudi kakor za druga živa bitja in predmete. Noben se uporablja pridevno, zato ob sebi potrebuje samostalnik (noben človek), Nobeden je rabljen samostalno. (Imel*

	je sedem bratov, nobeden izmed njih ni bil večji od njega.) *Tudi nihče se uporablja samostalno: Tako je velik, da mu nihče ni enak.*
Zamisel je naletela na ugoden odmev.	Zamisel **je bila ugodno sprejeta.**
Nečesa takega pa še ne!/Naj že pride nekdo, da me reši!/Le kje si videl nekaj takega?/Ničesar se ni zgodilo.	**Česa** takega …/Naj že pride **kdo**, da …/Le kje si videl **kaj** takega?/**Nič** se ni zgodilo.
To se je zgodilo med leti 1990 in 1999.	To se je zgodilo **med letoma** 1990 in 1999.
sporne ugotovitve	**zmotne** ugotovitve – *Sporne so lahko le trditve/mnenja/domneve, ugotovitve pa so vse to, kar spoznamo za resnično*.
Seštevati že vem.	**Seštevati že znam.** *Znati izraža, kar se človek nauči ali sposobnost naučeno uorabljati.* *Vedeti pomeni imeti kaj v zavesti zaradi obveščenosti ali zaznav: Vem, kje je zajec.*
Imeli smo dva mačka, eden je bil bel, drugi črn. Bel se je držal doma, črn pa se je klatil./Moj mlad prijatelj./Ta čudovit slap./Potratil je ves prost čas./Ta jasen, urejen in filmsko čist zapis o kmetu …/Med njimi naj omenimo le izvrsten film Tanka črta …	**Beli**, **črni/mladi/čudoviti/prosti/jasni**, **urejeni**, **čisti/izvrstni** *Določna oblika pridevnika se kaže glasovno (končni -i) le v im. in rod. pri m. sp. Brez izjeme jo uporabljamo za kaz. in svojilnimi zaimki ter za zaimkom ves.*
pritožiti se na …	pritožiti se **čez** koga/**zoper** koga/**proti** komu/ **zaradi** česa)
nekaj let nazaj	**pred nekaj leti**
predpostavka	postavka/**domneva**/podmena
proučiti ali preučiti	**preučiti**
Osnovna šola posreduje učencem sodobno znanje.	Osnovna šola **daje** učencem …
predpriprava/predizobrazba/predpranje	**začetna** (**uvodna**) priprava/**poprejšnja** izobrazba/**uvodno** (prvo) pranje *PrepovedanI besedi: predpogoj (prvi, poglavitni pogoj), predprostor (veža, sprednji prostor)*
Nekdo iz množice mu je takoj ponudil prvo pomoč./Nudimo blago po znižanih cenah.	Nekdo iz …. mu je takoj **dal** prvo pomoč./**Ponujamo** blago …
Oba državnika sta se prisrčno pogovarjala.	**Državnika** sta se prisrčno pogovarjala.
Moj brat je občutljiv na prah.	Moj brat je občutljiv **za** prah.
V kolikor bodo obsojeni, se ne morejo več pritožiti.	**Če** bodo obsojeni, se ne …
Novinarji so jo zasledovali na vsakem koraku.	Novinarji so jo zasledovali **ob** vsakem koraku.
O tem je že bilo govora.	O tem je že **bil govor**. *Govorov ne 'držimo', ampak jih*

	imamo. Ali še bolje: Nekdo je govoril.
Izgleda, da bo dež.	**Kaže** (**Videti je**), da bo dež.
Trgali smo arniko, ker jo je bilo tam veliko.	Trgali smo arniko, ker **je** je bilo tam veliko.
Bila sta jo sama kost in koža.	**Bili** sta jo …
Vsak, ki sem ga vprašal, je molčal.	Vsak, **katerega** sem vprašal, je molčal.
Prevzel me je Petrarkin sonet./Prebral sem vse Kafkine romane.	Prevzel me je **Petrarkov** sonet./Prebral sem vse **Kafkove** romane.
Kje si hodil?	**Kod** si hodil? *Kod izraža premikanje, kje izraža mirovanje. Zato je zveza 'od tu…do tu 'napačna (prav.: od tod…do tod).* *Od kod je prišla vsa ta navlaka? Do kod bo še šla njegova nesramnost?*
To me čudi./Začudilo me je.	**Čudim se**./**Začudil sem se**.
Sodelavec je delil njegovo mnenje.	Sodelavec je **bil istega mnenja z njim**.
Na konferenci so bila mnenja deljena.	Na konferenci so bila **različna mnenja**.
Letos bomo delali trikrat več kakor lani./Obleka stane dvakrat toliko kakor lani.	Letos bomo delali trikrat **toliko** kakor lani./Obleka stane **še enkrat** toliko kakor lani.
Odhitela je odpreti vrata.	Odhitela je **odpret** vrata.
Pred kratkim sem dobila majhnega psička./Pri sebi sem mislila, da je neumen./Začel sem plezati dol z drevesa.	Pred kratkim sem dobila **psička** (majhnega psa)./**Mislila sem**, da je neumen./Začel sem **plezati z** drevesa.
Dež se vlil.	**Dež se je ulil.** *Toda*: Vlival je vodo v sod.
Osmi razred je končal s splošnim uspehom odličen.	… je končal s splošnim uspehom **odličnim**.
avtobus-zglobnik	**zgibni, pregibni** avtobus
avtodeli	avtomobilski deli, nadomestni deli
avtodom	**bivalnik**
backhand, forehand, kickbox, tae kwon do, full kontakt	**bekhend, forhend, kikboks, tekvondo, ful kontakt**
balast	**navlaka,** nekoristne stvari
Adriatik klub	**klub Adriatik** (praviloma pišemo jedro samostalniške besedne zveze pred desnim prilastkom, npr. kralj Matjaž, hotel Lev, reka Sava)
Alpe-Jadran, Alpe-Adria	**Alpe–Jadran, Alpe–Adria** (uporabimo vezajni ali obojestični pomišljaj, ker gre za celotno območje **od** Alp **do** Jadrana in ne za območje Alp **in** Jadrana)
ambiciozni načrti	**veliki, visoko zastavljeni, zahtevni, pogumni, drzni** načrti
apnenje tal (zemlje)	**apnjenje** tal (zemlje) ← iz apniti; toda: apnenje žil ← iz apneti
asocirati, asociran, asociranje	**asociirati, asociiran, asociiranje**

astronavt, kozmonavt	**vesoljec**
atraktiven (šport)	**privlačen, vabljiv, mikaven, zanimiv** (šport)
avdio in video kaseta	**avdio-** in **videokaseta**
bio živila, bio sfera bio kemija	**bioživila, biosfera, biokemija**
v času počitnic (dopusta, obiska, vladanja, vojne), v času žetve	**med** počitnicami (dopustom, obiskom, vladanjem, vojno), **ob** žetvi
v času od … do …	**od … do …**
v zimskem (poletnem, jesenskem …) času	**pozimi** (**poleti, jeseni** …), **čez** zimo …
v kratkem času	**kmalu, v kratkem**
med tem časom	**medtem**
od časa do časa	**včasih, kdaj pa kdaj, tu in tam**
v času desetih let	**v desetih letih**
Vsaka ti čast!	**Vsa čast ti!**
častna reč	**častna beseda**
čast imam (predstaviti)	**v čast mi je, čast mi je** (predstaviti)
če se bi, če se naj, če bi ga naj, če ga mu, da ga mu, da se naj, da se naj bi	**če bi se, če naj se, če naj bi ga, če mu ga, da mu ga, da naj se, da naj bi se**
To me čudi.	Nad tem sem se začudil.
bojno polje	**bojišče**
bokser ali boksar	**bokser** je pes te pasme, **boksar** pa je športnik, pa tudi vrsta orožja
ostati brez nič, brez nič biti	**ostati/biti brez vsega**
brezvejnato drevo	**brezvejno** drevo; vejnat pomeni veliko vej
brez vsake misli (napake, ideje)	(čisto) brez misli (najmanjše napake, ideje
globoko prepričan	**trdno** prepričan
globoko spanje	**trdno** spanje
globoko v gozdu	**daleč** v gozdu
iverica	**iverka, iverna plošča**
istočasnost, istočasen	**sočasnost (hkratnost), sočasen (hkraten)**
izdatki po učencu, osebi	**stroški na/za** učenca, osebo
izgledati	**videti, kazati, podoba je**
izsiliti prednost vozniku	izsiliti prednost **pred** voznikom
Vlak je iztiril.	Vlak **se** je iztiril.
izstaviti račun	**izdati** račun
končati/nadaljevati s čim (s knjigo, delom, pesmijo, učenjem)	končati/nadaljevati **kaj** (knjigo, delo, študij, pesem, učenje)
koristna površina	**uporabna** površina
lanskoleten	**lanski**
ločiti zrno od plevela	ločiti zrno od **plev**
malo število nesreč	malo nesreč**, majhno** število nesreč
materin jezik	Kateri jezik se učiš? **Materni** jezik (slovenščino). Čigav jezik se je slišal v cerkvi? Materin./Jezik moje matere.
mediji	**občila**

dati priznanje	**priznati**
delati izlete	hoditi na izlete
delati razliko, delati se norca	**razlikovati, norčevati se**
diplomiran inženir, pravnik ipd.	**diplomirani** inženir, pravnik ipd.
dobrodošli v Ptuj, v našo šolo, v Slovenijo, na tekmo	Dobrodošli v **Ptuju,** v **naši šoli,** v **Sloveniji,** na **tekmi;** predlagamo **Pozdravljeni** namesto **dobrodošli**.
dosedanje izkušnje	izkušnje (prihodnjih izkušnje ni!)
dostojno (vedenje)	**spodobno, primerno, ustrezno** (vedenje)
do tu	do **tod**
doživljenjski zapor	**dosmrtni** zapor
življenjska nevarnost	**smrtna** nevarnost
držati se predpisov (nasvetov, navodil)	**spoštovati (upoštevati)** predpise (nasvete, navodila)
gležnarji	**gležnjarji**
orientacija	**usmeritev, odločitev, naravnanost**
povorka	**sprevod, obhod**
nadebudnež, nadebuden	nad**o**budnež, nad**o**buden
najaviti se	**napovedati se**
naknaden	**poznejši, dodaten, nadomesten**
nedolgo tega	nedolgo **od** tega**,** pred kratkim**,** nedavno
neosveščen	**neozaveščen**
neprodušen	**neprepusten**
nerešen (rezultat)	**neodločen** (rezultat)
neupadljiv, nevpadljiv	**neopazen, nevsiljiv**
V tem tednu vam nudimo veliko izbiro blaga.	V tem tednu vam **ponujamo** (imamo, strežemo) veliko …
nuditi nagrado (prvo pomoč, udobje)	**dati, ponujati, omogočiti**
obrazložitev	**razlaga, pojasnilo, utemeljitev**
obstoječe razmere, obstoječi pravni red	**sedanje** razmere**, sedanji/zdaj veljavni** pravni red
od malih nog	od **mladih** nog
odnešen (stroj)	**odnesen** (stroj)
odpadne vode	**odplake**
odražati	**odsevati, izražati**
oklevati	**obotavljati se, omahovati**
operacionalizacija	**natančnejša izpeljava načrta (strategije)**
med leti 1945 in 1955	med **letoma** 1945 in 1955, **v letih od** 1945 **do** 1955, **v letih** 1945**–**1955
med štirimi očmi	**na štiri oči,** zaupno, brez prič
med ostalim (je treba omeniti)	med **drugim moramo** omeniti
v manjši meri	**manj**
na mestu mrtev	**takoj, pri priči, v hipu** mrtev
slišati na radiu, biti v službi na radiu	… **po** radiu, … **pri** radiu
tu ni mesto za (igranje)	tu ni **kraj/prostor** za (igranje)

na izpitu, na izpit priti, na izpit se prijaviti	**pri** izpitu, priti **k** izpitu, prijaviti se **k/za** izpit
pripeljati se s kolesom	**s** kolesom
igrati na klavirju	na **klavir**
poškodba na smučanju (delu, igranju)	poškodba **pri** smučanju (delu, igranju)
na zalogi (imeti)	**v** zalogi (imeti)
prikazati se (sprejeti ga) na vratih	prikazati se (sprejeti ga) **pri** vratih
občutljiv (alergičen) na prah (svetlobo itd.)	občutljiv (alergičen) **za** prah (svetlobo itd.)
odporen na udarce (vročino, mraz)	odporen **proti** udarcem (vročini, mrazu**)**
na področju šolstva, kulture, zdravstva	**v šolstvu, v kulturi, v zdravstvu**
na območju naše občine	**v naši občini**
na drug način	**drugače**
na noben način	**nikakor**
na vsak način	**vsekakor, po vsej sili**
požeti uspeh (slavo, aplavz) – to je primer neskladne matafore	**dobiti, doseči, doživeti, uživati** uspeh (slavo, aplavz)
prehrambena industrija	**prahranska, živilska, prehrambna** industrija
prepričani biti v kaj (npr. v uspeh)	prepričani biti **o čem** (o uspehu)
prihranek na času (gorivu, energiji)	prihranek časa/pri času (goriva/pri gorivu, energije/pri energiji)
prilagoditi se na (koga ali kaj) okolje (novo življenje, ljudi)	prilagoditi se (**komu ali čemu**) **okolju** (**novemu življenju, ljudem**)
Bilo je več primerov nesreč (vlomov, kraj).	Bilo je več nesreč (vlomov, kraj).
pripomba na dnevni red	pripomba **k dnevnemu redu**
uvrstiti se v sam vrh	uvrstiti se (**prav**) **v vrh**
sečovod	seč**e**vod
selotejp	**lepilni trak**
sredstva množičnega javnega obveščanja	**množična (javna) občila**
stališče o čem (okoli česa)	stališče **do nečesa (glede nečesa)**
želeti ugodno potovanje (večer, letovanje, branje, zabavo)	želeti **prijetno** potovanje (večer, letovanje, branje, zabavo)
učitelj-pripravnik	učitelj pripravnik
trim steza	steza za trim, trimska steza
(peč na) trdo gorivo	(peč na) **trdno** gorivo
trčiti v kaj (soseda)	trčiti **ob** kaj, **na** koga ali kaj, **s** kom ali čim (ob soseda, na soseda, s sosedom)
To je točno.	To je res.
težka bolezen (žalitev, poraz, nesreča, posledica, trpljenje)	**huda, velika**, usodna, strašna, neusmiljena …
tapison	tapiso**m**
tabu tema	**tabu**, **prepovedana tema**
špargelj	**beluš**
širom dežele (sveta, Slovenije)	**širom po** …
svetlobno telo	svetilo
stavkujoč	stavk**a**joč

stati pred izbiro (odločitvijo, težko nalogo)	**biti** pred …
zdravstveno stanje prebivalstva (otrok)	**zdravje** prebivalstva (otrok)
v voznem stanju	vozen
ceste so v slabem stanju	ceste so **slabe**
bogata letina (žetev)	letina (žetev) je obilna, dobra; žito pa je bogato z zrnjem
dati dovoljenje, izjavo, na znanje, obljubo	**dovoliti, izjaviti, sporočiti (dati vedeti, oznaniti), obljubiti**
12500 mark, 2300000 tolarjev	**12.500** mark (ali: **12 500** mark), 2,300.000 tolarjev (ali: 2 300 000 tolarjev) *To pravilo velja za več kot štirimestna števila.*
zagotoviti pogoje za devetletko	**izpolniti, urediti, pripraviti, omogočiti** pogoje za devetletko
Predstava se je začela s petminutnim zamikom.	Predstava se je začela s petminuto **zamudo** (zakasnitvijo).
zaustaviti	**ustaviti**
z ničemer, z marsičem	z ničimer, z marsičim
ukiniti	**odpraviti, zapreti, opustiti, razveljaviti, preklicati**
vajeniški	**vajenski**
več ali manj	**bolj ali manj**
z večimi ljudmi	**z več ljudmi**
visoko ceniti (spoštovati, častiti)	**zelo** (**nadvse**) ceniti (spoštovati, častiti); tako tudi: visoko kalorična hrana → **zelo** kalorična hrana
viza	**vizum**
V gradnjo hiše so vložili veliko naporov.	Pri gradnji hiše so se zelo trudili./Za gradnjo hiše so si zelo prizadevali.
v mesecu januarju	v januarju
v obratnem primeru	**nasprotno**
vrniti se nazaj	**vrniti se**
vsakdan, vzdušje, vzpodbuden	bolje: **vsakdanjik, ozračje, spodbuden**
začaran krog	**začarani** krog
Za pet minut se vrnem.	**Čez** pet minut se vrnem.
po(d)takniti	**podtaknemo** npr. denar, svoje besede drugim, kukavica podtakne mladiča v tuje gnezdo; **potaknemo** pa mlade rastline
frnikola, frnikula	**oboje pravilno**

6 CVETKE IZ TOPORIŠIČEVEGA SLOVENSKOPRAVOPISNEGA DOLA 2001

6.1 Malo za šalo, malo zares

- *Rent-a-carslužba*, *remekdelo* (knjižno neobčevalna beseda), *nehavati* (nehavati delati), *nehavanje*, *nehovati* (Dež že nehava. Tam se nehuje gozd.)
- *Raba besede nefer* je knjižno pogojna v pomenu nepošten, nespodoben.
- Raba samostalnika *ločitev* v povedi *Ločitev po desetih letih zakona* je nestrokovna. Pravilno (= strokovno) se uporablja gl. *razvezati se*.
- Kdor ima rad kavo in jo še rajši pije, se imenuje *kavopivec*. Ženske, ki se ji ne morejo upreti, so *kavopivke*, kavo pa vam postrežejo v *kavopivčevem kavabaru* (tudi: v *kava baru*).
- Če boste hoteli gojiti tartufe, novo vrsto pšenice ali kakšno žival, potrebujete *poskuševališče*.
- Kmet, ki ima samo nekaj hektarjev, je lastnik *posestveca* ali *posestevca.*
- Gorje, če napišete, da je bila ledena cesta posipana s soljo. Cesta je bila s soljo *posuta*.
- Kadar dežuje, se ceste *poblatnijo*, na nebu pa *zablisnijo* čudni utrinki.
- Po moževi smrti se je soseda *posamotarila*.
- Ali bodo tudi za nas kdaj rekli, da smo se *pofinili, pofilmali, poangležili, pofašistili, pobirokratili, pobelili, pobalkanili, podemokratili, pocmokali, pobožili, pobedasteli, podružbljali* ipd.? SP 2001 dopušča še *pokasirati* (denar), kot knjižno pogojno *pofuljen, pofuliti* (ukraden, ukrasti); odsvetuje pa *pocukrati, pocvirnati jo*. Zato *porazmislite,* ali je pravopis še sploh potreben.
- Psiček je *porepkal* (= pomahal z repkom).
- Pri pouku ne boste več uporabljali individualizacije, ampak *poposameznjenje*. *Poposameznili* boste *poposameznjene* učence.
- Kako pisati: *trinivojski* ali *tronivojski* pouk? – Prva možnost: 3-nivojski (s tem pa težava ostane, saj ne vemo, ali je številka 3 v pomenu tri ali tro). Druga možnost: trinivojski. Tretja možnost: tronivojski. Torej: obe obliki sta pravilni. Tako še: trinadstropen/tronadstropen, trimesten/tromesten itd.
- Moški, ki popiva, je *popivač*, ženska pa *popivačka*. Oba pa za pijačo *zabunkata* ves denar.
- *Pojedež* je tisti, ki rad veliko je. Takemu lahko rečemo tudi *pojeduh*. Če skupaj s pojeduhom sedite pri mizi, ste njegov *somiznik* (= tovariš pri mizi).
- Muho, ki nadležno obletava hrano, *popipsajte*.
- Ali veste, da Zemlja *popija* vodo (tj. vpija)?
- Na vso srečo iz slovenščine izginjajo besede *ponečejati, ponečejanje, ponečejen*. SP 2001 jih označuje s pešajočo rabo.
- Če se slabo odrežete na tekmovanju, ste *zadnjeuvrščeni, zadnjeplasirani*. Če ste na seznamu zadnji, ste *zadnjenavedeni*.
- Če se vam zdi, da poznate premalo besed, si zapomnite glagola *hmkniti* in *hohnjati* (*hohnjav, hohnjavec, hohnjavost*): Nič ni odgovoril, samo *hmknil* je. (To pomeni z medmetom hm izraziti pomislek, dvom.) Njegova *hohnjava* (= nosljava) govorica me je motila.
- Nekateri otroci so *solzivi* ali *solzljivi* (jokavi).
- Le kdo bi vedel, kakšna je razlika med *sosedi* in *sosedje*, *sosednim* in *sosednjim* prostorom, med *izgovorjavo* in *izgovarjavo*. (Izgov**a**rjava je po SP 2001 boljša.)
- Vsi živimo v bližini drugih hiš, blokov ali različnih stavb – v soseski. Torej smo *soseskarji* oz. *soseskarice*.

- Odločil se je za elektrikarja (= električarja) iz sosednjega mesta. Tako še plastikar/*plastičar*, grafikar/*grafičar*, zapisnikarica/*zapisničarka*, Amerikanec/*Američan*. Prve besede v dvojicah so že (rahlo) zastarele.
- Poročene ženske imajo *može* (ne soproge), poročeni moški pa *žene* (ne soproge).
- Ne razmišljajte – naslednje povedi so pravilne: Rudarji so se *podušili*. Avtomobili so se *uistosmerili*. Že od prvega razreda je bil *učen* branja (v pomenu: vešč, sposoben).
- Knjižno pogojna je raba glagola udariti v primeru: udarim jo v gore, udarim jo po slovensko. Pravilna pa je raba *udarjen na* denar, (vsak) je *po svoje udarjen*.
- Kar je bil nekoč *abecednik*, je danes *abecedar*. Raba besede abecednik (kot učbenika za 1. razred) je pešajoča.
- Učni program npr. za prvo triletje devetletne osnovne šole se imenuje *učnik*.
- Ali veste, kaj pomeni *ultrardeč* (npr. sevanje)? To je *infrardeče* (sevanje).
- Hrup ga je uglušil. → pravilno: *oglušil*.
- SP 2001 bogati slovenski jezik z naslednjimi besedami – sposojenkami, tujkami in celo kalki (primeri so iz besed na A): abderitka (ozkosrčna, omejena ženska), agentura, aklamirati, akcidenca (nebistvena, stranska lastnost), akcesoar (dodatek, npr. modni), abstruzen (težko razumljiv, nejasen), arboretum/arboret (drevesni nasad), ariden (suh, sušen), aeroport, afront (napad, nasprotovanje), aerostat (balon), angažma (zaposlitev), anomozen (sovražen, nenaklonjen), avrora (zarja, zora), avtsajderstvo (obstranstvo) itd.
- Vsi primeri so iz Slovenskega pravopisa 2001, našega *posiliznanstvenega* jezikovnega zakonika.

6.2 Prebivalci/prebivalke po krajih, kjer živijo

- Puščava: Puščavčan/Puščavčanka.
- Ravne (na Kor.): Ravenčan/Ravenčanka
- Ravne (pri Cerknem): Ravnjan/Ravnjanka
- Rášica: Rášičan/Rášičanka
- Rašíca: Rašíčan, Rašan/Rašíčanka
- Miren (pri Novi Gorici): Mírenc/Mírenka
- Mirna: Mirnčan/Mirnčanka
- Moravske Toplice: Moravskotopličan/Moravskotopličanka
- Muljava: Muljavec/Muljavka
- Naklo: Nakelčan/Nakelčanka
- Muta: Mutčan/Mutčanka
- Mirje (del Ljubljane): Mirjan/Mirjanka
- !! Misuri: Misurijec/Misurijka
- !! Ohio: Ohajec/Ohajka
- Tennessee: Tennesseejec/Tennesseejka
- Michigan [mišigen]: Michigančan/Michigančanka
- Miami [majémi]: Miamijčan/Miamijčanka
- Ravensbrück: Ravensbrückčan/Ravensbrückčanka
- Milwaukee [milvóki]: Milwaukeejčan/Milwaukeejčanka
- braz. država Minas Gerais [minaž žerajs]: Minasgeraišan/Minasgeraišanka
- Navarra: Navarrec/Navarrka
- Odesa: Odešan/Odešanka

6.3 Poimenovanje žensk s priimki

Moški priimki s samostalniškim priponskim obrazilom ženskega spola za poimenovanje žensk so danes slengovski, neknjižno ljudski oz. pokrajinski (podobno kot slengovske besede bejba, nakladati, žurka, odštekan, keš, grebator).
Primeri neknjižno ljudskih besed kot splošnoslovenske neknjižne prvine (in za višjo kulturno in izobrazbeno raven manj sprejemljive) so tudi naslednje besede: jamrati, štacuna, magari, dila, britof, hec itd. Med takšne sodijo tudi naslednji primeri:

- Zagorc → Zagorčevka
- Nemec → Nemčevka
- Dobnik → Dobnikovka
- Debeljak → Debeljakovka
- Koželj → Koželjevka
- Mlakar → Mlakarica
- Mlinarič → Mlinarička
- Mlinar → Mlinarica
- Mihelčič → Mihelčička
- Mohorko → Mohorkovka
- Mohorič → Mohorička
- Možina → Možinka
- Mrak → Mrakovka
- Muhič → Muhička
- Mulec → Mulčevka
- Kraner → Kranerjevka
- Čeh → Čehovka
- Drevenšek → Drevenškovka
- Dolinar → Dolinarica
- Doblar → Doblarka
- Dolenc → Dolenčevka
- Erjavec → Erjavčevka
- Koren → Korenka
- Kramar → Kramarica
- Munda → Mundovka
- Mušič → Mušička
- Kozar → Kozarjevka
- Kozina → Kozinka
- Dežman → Dežmanica
- Kmetec → Kmetčevka
- Lešnik → Lešnikovka/Lešnica
- Pečnik → Pečnica
- Kojc → Kojčevka
- Perger → Pergerjevka

6.4 Lektoriranje: vaje

PREVERITE SVOJE ZNANJE

Spodnji sestavek, ki je bil napisan za anonimno anketo, poskusite po svojih močeh lektorirati (obliko stavkov ne spreminjajte).

Mike je prvič slišal za Wildea tri leta nazaj, ko je gledal TV dokumentarec, ki je pisca predstavljal iz čisto novega zornega kota. Knjige so bile predtem v njegovem življenju nezaželjene in mama mu je za to pogosto govorila, da je pravi luzer. Bila je vesela Mikeove preobrazbe in mu je za spodbudo kupila CD, na katerem znani igralci prebirajo odlomke iz Wildovih del. Obljubila mu je, da ga bo, v kolikor bo prebral še kakšno knjigo, peljala v pisateljev rojstni kraj. Fantu se je branje zdelo sicer teže od poslušanja posnetkov, vendar se je le potrudil. Mama je držala besedo, in ko sta v časopisu prebrala, da so Wildeovi someščani vlili nov kip svojega velikega pisca, sta se še isti dan odpravila na pot.

Izpis napak in popravljene oblike:

7 UPORABLJENA LITERATURA

Cedilnik, Danica. 1995. *Cikcak po pravopisu*: *za boljšo slovenščino na delovnem mestu*. Žalec: Sledi.

Dežman, Sonja. 1999. *Najpogostejše jezikovne napake*: *interno gradivo za pedagoško konferenco*. Interno gradivo, Osnovna šola Ljudski vrt, Ptuj.

Skaza, Jožef. 2000. *EPIS – pravopisni priročnik*. Dobrna: Eknjiga.

Slovenski pravopis 1. *Pravila*. 1990. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Sršen, Janez.1998. *Jezik naš vsakdanji*. 2., izpopolnjena izdaja. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

SSKJ (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*). 1–5 zv. 1970–1991. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

ŠUSS 1998–2000: študentska skrb za slovenščino. 2001. Ljubljana: Študentska založba. (Posebne izdaje).

Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*. 4., prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.

Toporišič, Jože idr., ur. *Slovenski pravopis*. 2001. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.